

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

KATEDRA PEDAGOGIKY A PSYCHOLOGIE

**NÁVRH ÚPRAV A VYUŽITÍ ZAHRADY V MŠ
CHVALŠINY**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

ČESKÉ BUDĚJOVICE 2011

Vedoucí bakalářské práce:

Ing. Lenka Smržová

Vypracovala:

Marie Lamačová

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích

Marie Lamačová

25. 3. 2011

.....

Děkuji Ing. Lence Smržové za cenné rady, povzbuzování a odborné vedení bakalářské práce.

Velké poděkování vyslovuji také svým milovaným rodičům a synům za trpělivost a nekonečnou inspiraci.

ANOTACE

Bakalářská práce vyzdvihuje důležitost působení přírodního prostředí na vývoj dítěte ve věku 3 – 7 let. Poukazuje na jeho spjatost se vzděláváním přirozeným způsobem. Praktická část obsahuje seznámení s prvky přírodní zahrady, zamýšlenými do projektu přírodní školní zahrady MŠ Chvalšiny a obsahuje návrhy činností s dětmi předškolního věku v tomto prostředí s ohledem na tělesné a psychické potřeby dětí.

Klíčová slova: Děti, přírodní zahrada, školní zahrada, příroda, smysly, zahrada.

ABSTRACT

In this bachelor thesis the influence of natural environment on the development of children between 3 and 7 years of age is highlighted. The connection of environment with the education in a natural way is shown. The practical part of the work introduces elements of the natural garden envisaged for the natural garden project for Chvalsiny kindergarten. Proposals of activities taking advance of the projected environment are also included. Physical and psychological needs of preschoolers are taken into account.

Keywords: children, natural garden, school garden, nature, perception, garden.

OBSAH

ÚVOD.....	7
I. TEORETICKÁ ČÁST	10
1. VÝVOJ DÍTĚTE.....	10
1.1. PŘEDŠKOLNÍ VĚK	10
1.2. VÝVOJ MOTORIKY V PŘEDŠKOLNÍM VĚKU	11
2. SPOJENÍ VZDĚLÁVÁNÍ DÍTĚTE A PŘÍRODY V HISTORII.....	12
3. VLIV PŘÍRODY NA DÍTĚ.....	14
4. ENVIROMENTÁLNÍ VÝCH. V PŘEDŠKOL. VZDĚLÁVÁNÍ.....	18
4.1. RÁMCOVÉ CÍLE V RVP	19
4.2. ENVIROMENTÁLNÍ OBLAST DÍTĚ A SVĚT.....	19
4.3. DÍLČÍ VZDĚLÁVACÍ CÍLE.....	20
4.4. VZDĚLÁVACÍ NABÍDKA.....	21
4.5. OČEKÁVANÉ VÝSTUPY	26
II. PRAKTICKÁ ČÁST	27
5. JAK MÁ DĚTSKÁ ZAHRADA VYPADAT	27
6. DĚTI A POBYT VENKU	29
7. VÝZKUM.....	31
7.1. CÍL A POUŽITÁ METODA	31
7.2. STANOVENÍ PŘEDPOKLADŮ	31
7.3. POPIS POUŽITÉ METODY	31
7.4. ILUSTRACE	32
7.4.1. Dotazník.....	32
7.6. VÝZKUMNÁ ČÁST, VYHODNOCENÍ DOTAZNÍKU	32
7.7. ZÁVĚRY VÝZKUMU	36
8. CO SE MŮŽE DÍT V ZAHRADĚ	37
8.1. POZOROVÁNÍ.....	37
8.2. VYPRÁVĚNÍ.....	37
8.3. SMYSLOVÉ PODNĚTY	37
8.4. PRÁCE NA ZAHRADĚ	38
8.5. SLAVNOST V ZAHRADĚ.....	38
9. NÁVRH PROJEKTU ŠKOLNÍ ZAHRADY PRO MATEŘSKOU ŠKOLU CHVALŠINY	39
9.1. ZAMÝŠLENÉ ZÁKLADNÍ FUNKCE ZAHRADY	40
9.2. CO BYCHOM MĚLI VĚDĚT, NEŽ ZAČNEME BUDOVAT ZAHRADU.....	40
9.3. POSTUP REALIZACE NAVRŽENÝCH SADOVÝCH ÚPRAVY	40
10. PŘÍRODNÍ PRVKY V NÁVRHU ZAHRADY A JEJICH VYUŽITÍ...	41
10.1. SMYSLOVÝ CHODNÍČEK	41
10.2. BYLINKOVÁ SPIRÁLA	42
10.3. ŽIVÝ PLOT Z OVOCNÝCH KERŮ, SAD	43
10.4. VRBOVÉ TÝPÍ A TUNEL.....	44
10.5. KRUHOVÝ ZELENINOVÝ ZÁHONEK.....	44
10.6. KÁĎ NA VODU	45
10.7. SLUNEČNÍ PAST A KAMENNÁ MOZAIKA	46
10.8. DOMEČKY PRO HMYZ.....	46

10.9. KRMÍTKA PRO PTÁKY	47
10.10. BUDKY PRO PTÁKY	47
10.11. DIVOKÝ KOUTEK „GUILD“	48
10.12. KMEN, ŠPALKY	48
10.13. KOMPOSTÉR.....	49
10.14. ŠTĚRKOVISŤE	49
10.15. PERGOLA S KRBEM.....	50
11. HERNÍ PRVKY V ZAHRADĚ	50
12. VZDĚLÁVACÍ NABÍDKA V ZAHRADĚ	51
12.1. PROJEKTY V ZAHRADĚ	51
12.1.1. Krmítkování	51
12.1.2. Medování	51
12.1.3. Odpadky.....	51
12.1.4. Jabloň.....	52
12.1.5. Kompostování	52
13. ČINNOSTI V ZAHRADĚ	53
13.1. HLEDÁNÍ PAVOUČÍCH SÍTÍ.....	53
13.2. OBRAZY V PÍSKU.....	53
13.3. CESTIČKY SNĚHEM.....	53
13.4. HLEDÁNÍ STOP.....	53
13.5. VOŇAVÉ KYTIČKY.....	54
13.6. HMATOVÁ HÁDANKA	54
13.7. VYMETÁNÍ ZIMY	55
13.8. POHYBOVÉ AKTIVITY V ZAHRADĚ.....	55
14. POKUSY	56
14.1. RŮST A SVĚTLO.....	56
14.2. BAREVNÉ KYTIČKY	57
14.3. SNÍH	57
ZÁVĚR	59
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	60
SEZNAM PŘÍLOH.....	62

ÚVOD

„Klíčovou roli při vzpomínkovém pronikání do dětského světa hrají intenzivní smyslové vjemy. Děti, které nebyly v dětství v dostatečném kontaktu s přírodou, jsou o tyto zkušenosti ochuzeny, jejich tvořivost a fantazie se zapouzdřují do jednotejnosti konzumního světa, odkud není úniku.“ (STREJČKOVÁ, VOSTRADOVSKÁ, et al., 2005. s. 2)

Impulsem pro psaní této práce se mi stala vlastní zkušenost. Vyrůstala jsem na vesnici a jako dítě užívala všech nabídek přírody. Jak přicházela dospělost, nabídky jiného vyžití se mi začaly zdát být mnohem zajímavější a atraktivnější. Bez výhod medií, automobilů, techniky, moderních věcí se mi najednou zdálo nemožné žít. Ale základ, který jsem v sobě měla, se bránil. Stále jsem si na moderní stůl přinášela větvičky, květiny z louky a milovala staré věci. A pak s dětmi mi to konečně začalo znovu docházet. Sebelepší kroužky a aktivity nepřivedou mé dítě k přirozenému vztahu a účtě k životu kolem sebe. To jim musím „ukázat“ a hlavně tak žít. Když jsme se pak rozhlédla po našich, ale i po zahradách mateřských škol, bylo mi smutno. Většina jich je nevyužitých a v nejlepším případě vybavených rozličnými prolézačkami, ale ta „zahrada“ jako taková, ta zmizela. Je to prostě pozemek.

„Když jsem byla malá, bylo všechno „opravdu“ i s tím tajemstvím. Vzpomínám na babiččín dům, tak jak byl...krásný. S jeho vůněmi a zákoutími. Na zahradu, altánek, velký ořech a stodolu...louka, na níž kvetly zvonky a kopretiny. Babička jí sekala kosou, brzy ráno, když my vnoučci ještě spali v obřích duchnách. Moc ráda jsem prolézala starou půdu s poklady a starou velkou kůlnu. Byla celá ze dřeva, které působením času ztmavlo, vyschlo a možná už i trochu trouchnivělo. Vůni, kterou vydávalo, dodnes cítím v nose. Skrze dlouhá prkna stěn prosvítalo slunce a kreslilo obrazy na zem. V koutě na kupě sena ležela kočka a já se s ní chodila mazlit. Zahradní altán byl obrostlý nádherným břečťanem a kousek od něj stál velký starý ořech. Vzpomínám a je mi smutno...nejintenzivněji cítím právě ty vůně...seno, tráva, staré dřevo i vůni slepičího kurníku. Ano, vážně to nebyl zápach, byly to rozmazlené pipiny sedící na dřevěné lavičce vedle naší babičky a ona je hladila. Až teď vím, že to byla pohádka. A my ji jako děti, mohly žít. Dům zmizel a je z něj moderní domek a já...mám jen ty vzpomínky...kéž je mají i mé děti. „Vzpomínky na pohádku.“

Druhým místem, kde jsem prožila větší část prázdninových dobrodružství, byla hájenka mého staršího bratra. Bydlela tam s ním druhá babička a my děti tam měli ráj. Hájenka byla obklopená obrovskými loukami s neuvěřitelným božstvím květin. Tohle je pro mě doživotní představa léta...při tomhle slově cítím vůni sena a vidím tu louku. Bratr měl hospodářství. Spoustu zvířat, králíky, slepice, kachny, býka, prase, ovce. Tehdy mě trochu asi štvalo pravidelné „dělání sena“, dnes bych to brala jako skvělou relaxaci. U hájenky byl malý zabahněný rybníček. Každé jaro jsme s mladším bratrem netrpělivě číhali na začátek života v něm. Když to vypuklo, byla to nádhera. Rybníček se hemžil tisíci malých černých pulečků. Sledovali jsme je, brali do dlaní a denně viděli změny, narůstající nožičky atd. S babičkou jsme vařili brambory a šrot pro čuníka, trhali kopřivy pro kachňata a kuřata, sbírali vejčička a chodili krmit a přehánět ovce. Když jsme měli vylézt na půdu shodit seno pro ovce, neodolali jsme lákání obrovských kopic a pořádně si v seně zaskákali. Nádherná vůně...

V okolí plném lesů a luk se to hemžilo živočichy. Nebylo vzácností denně potkat užovku, slepýše, desítky zajímavých brouků. V noci dusal kolem domu ježek. Lesní zvěř se procházela na vzdálených kopcích a zajíců běhalo po polích víc než dost. Viděla jsem je všechny zblízka. Snad proto mě později v dospělosti udivovala neznalost např. kolegů v práci. Nerozeznali srnce a jelena, netušili, jak vypadá vosí hnízdo a nikdy neviděli pulce.

Stačilo pár let a výška, do které jsem dorostla, abych se musela sklánět k broukovi, co leze po chodníku. Bohužel mě to už často ani nenapadne. Ted' mě k tomu vrátili moji synové. Učím se znovu to, co jsem už zapomněla...vnímat, dýchat, cítit a hmatat.

V teoretické části se dotýkám vývoje dítěte v předškolním věku, vracím se k myšlenkám zabývajícím se vzděláváním dětí ve spojení s přírodou v historii a dnešních poznatků o vlivu přírody na dítě. Navrhuji možnosti dosažení cílů z environmentální oblasti RVP .

V praktické části popisují jak má taková dětská přírodní zahrada vypadat a navrhla jsem v ní projekt pro naši mateřskou školku ve Chvalšinách. Projekt školní přírodní zahrady školní s popisem jednotlivých částí, které budou sloužit pro výuku i hru dětí. Tady budou mít děti možnost hry s přírodním materiálem, pozorování rostlin, živočichů, sledovat proměny roční doby a tím si přirozeně osvojovat hodnoty. Cílovou skupinou jsou děti ve věku 3-6 (7) let.

Plán navržené zahrady pro MŠ a její využití pro realizaci environmentální výchovy obsahuje několik seskupení vegetační části zahrady. V jednotlivých částech navrhuji smyslový chodník, bylinkovou spirálu, živý plot z ovocných keřů-sad, vrbové týpí s tunelem, kruhový zeleninový záhonek, kád' na vodu, sluneční past-suchou zídku, šterkoviště, špalky k lezení a ukotvený položený kmen, divoký koutek „guild“. Dalším prvkem zmiňuji stavbu pergoly s domečkem na úschovu náradí a hraček s možností využití jako přírodní učebnu.

Zabývám se návrhem projektů, činností a pokusů s prvky ekologické výchovy, které dětem poskytnou základní pojmy z oblasti přírody i přirozenosti, učí je základním dovednostem a návykům, formují a rozvíjí osobnost dítěte.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. VÝVOJ DÍTĚTE

Od nejrannějšího období je dítě citlivé na okolní vjemy. Nejdůležitějším faktorem ranného dětství je vztah mezi matkou a dítětem. *„Jde o období, které často bývá označováno jako symbiotické. Znamená to, že dítě, ač už je dítě od matky biologicky odděleno, tvoří s ní nadále po určitou dobu psychickou jednotu – je matkou prostupováno a také matka je dítětem zcela pohlcena.“* (HELUS, 2009 s. 237)

1.1 PŘEDŠKOLNÍ VĚK

Do školky nastupuje dítě zpravidla koncem období batolecího a začátkem období předškolního.

Předškolní období trvá od 3 do 6-7 let. Konec této fáze není určen jen fyzickým věkem, ale především sociálně, nástupem do školy. Ten s věkem dítěte sice souvisí, ale může oscilovat v rozmezí jednoho, eventuálně i více let.

Podle Vágnerové se předškolní věk charakterizuje upevněním vlastní pozice ve světě, diferenciací vztahu ke světu. V poznávání světa pomáhá dítěti jeho velká představivost, v této fázi dochází k zpracování informace za pomoci fantazie. Dítě uvažuje intuitivně, neumí používat logiku. *Dítě svou představu přizpůsobuje vlastním možnostem poznání a potřebám. Přetrvávající egocentrismus ovlivňuje uvažování i komunikaci, dítě ulpívá na svém pohledu, který pro ně představuje určitou jistotu. Předškolní věk je označován také jako období iniciativy, dítě má potřebu něco zvládnout, vytvořit a potvrdit tak svoje kvality. Vývojově podmíněné změny se odrazí ve hře, v předškolním období je novým projevem chování sdílená aktivita, vyžadující jak sebeprosazení, tak prosociální chování.* (VÁGNEROVÁ, 2008, s. 172)

1.2 VÝVOJ MOTORIKY V PŘEDŠKOLNÍM VĚKU

V závislosti na intenzivním rozvoji mozkové kůry, který podmiňuje celý psychický vývoj, se mění pohybové funkce dítěte. Zdokonaluje se hrubá motorika. Na počátku tohoto období jsou pohyby rukou a nohou ještě málo koordinované, ale v průběhu se chůze automatizuje. Rovněž další přemísťovací pohyby, jako běhání, skákání, pohyb po nerovném terénu, se zdokonalují. Koncem tohoto období je dítě schopno zvládat činnosti, které již vyžadují složitou pohybovou koordinaci, např. jízda na koloběžce, kole, bruslení, lyžování, plavání.

Rozvoj jemné motoriky umožňuje dětem manipulaci s tužkou, nůžkami jíst příborem, házet a chytat míč, rozvíjí se manuální zručnost. Po čtvrtém roce se vyhraňuje převaha jedné ruky, snižuje se počet „obouručníků“. Dominance jedné ruky je podmíněna převahou jedné mozkové hemisféry nad druhou, pokud je činnost obou hemisfér stejná, mluvíme o ambidextrii (nevyhraněná lateralita).

Vcelku bychom mohli motorický vývoj v předškolním věku označit jako neustálé zdokonalování a zlepšování pohybové koordinace a elegance. Pohyb zůstává neustále nejpřirozenější potřebou dítěte. (ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, et al., 2008. s. 68)

Právě v tomto období si dítě vytváří postoj ke svému životnímu stylu. Je citlivé a vnímavé na dění kolem sebe, na to, jak lidé mluví a jak se chovají. „Zdá se, že právě tento věk přináší klíčové kontakty s životním prostředím a že se v této době fixují zásadní postoje ke světu. Proto s sebou nese výchovy v mateřských školách nesmírnou zodpovědnost“. (HEDERER, 1994, s. 12)

Malé děti při zkoumání přírody nevnímají celý proces jako globální rovinu a nechápou provázanost problémů ekologie. Vidí strom, jablko, berušku, sedmikrásku, proto je důležité si při práci s dětmi uvědomit, že „jedním z úkolů ekologické výchovy je rozvíjení ekologického myšlení, tzn. schopnosti domýšlet důsledky své činnosti v čase i prostoru a ne vstřebání teoretického základu ekologie“. (středisko projektu PHARE, 1996, s. 110).

2. SPOJENÍ VZDĚLÁVÁNÍ DÍTĚTE A PŘÍRODY V HISTORII

Už celé generace učitelů nacházejí nekonečné inspirace v odkazu J. A. Komenského.

Komenský si přírody a jejích přirozených dějů velmi vážil a v tomto duchu i vyslovil své myšlenky ve Velké didaktice. „*Následujeme-li přírody jako vůdkyně, nikdy neupadneme na scestí.*“ (KOMENSKÝ, J., A., 1905, Praha)

Důraz kladl na právě posloupnost, která v přírodě funguje, čímž chtěl upozornit na časté chyby pedagogů, že přeskočí fázi „vysévání semínek“ a rovnou chtějí zasadit rostlinu a sklídit plody. Inspirace přírodou se objevuje i v jeho definici stupňů vzdělání. „*Škola mateřská je příjemné jaro, ozdobené výhonky květinami různé vůně. Škola s vyučovacím jazykem mateřským představuje léto, které ukazuje plné klasy s některými dříve dospívajícími plody. Gymnázium se rovná podzimu, který sbírá plné plody polí, zahrad a vinic a ukládá je v sýpkách ducha. Akademie konečně ať jest obrazem zimy, která připravuje sebrané plody k rozmanitému užití, aby bylo z čeho žítí v celém ostatním průběhu života.*“ (KOMENSKÝ, J., A., 1905, Praha)

Dalším propagátorem v oblasti „navrácení se k přírodě už v útlém věku, byl známý spisovatel knih pro mládež z období pravěku, Eduard Štorch.

Eduard Štorch byl výborným pedagogem a začal se zabývat myšlenkou spojení školy s pobytem dětí v přírodě. Uvědomoval si nutnost a důležitost zdravého tělesného pohybu na čerstvém vzduchu. Svůj věnoval dětem i o víkendech, vodil je do přírody, vedl skautský oddíl a děti pobízel i ke sportu. V roce 1926 si Eduard Štorch pronajal na Libeňském ostrově pozemek, na kterém zřídil dětskou základnu. Na pronajatém pozemku vlastními silami zřídil veliké hřiště, ale co především, vytvořil zde první skutečnou školu v přírodě. S prací na pozemku mu ochotně pomáhali i žáci. Ti se pak v nově zrozené Dětské farmě částečně učili a poté se mohli věnovat archeologickým průzkumům podél břehů Vltavy. Sám Štorch nebyl majetný a většina jeho žáků, kterým chtěl právě pomoci, byla taktéž ze skromných poměrů. Jeho úsilí bylo tedy ztrpčováno nedostatkem financí a často i nepochopením úřadů. Přesto farma několik let úspěšně fungovala a nabízela dětem vyzkoušet si dovednosti dávných předků, které znaly jen z knih. Třením dřev se učily roznítit oheň, zacházet s nožem, vyrábět pazourky, zhotovovat luky a šípy. Vyráběly z hlíny keramické nádoby a ty vypalovaly v pecích.

To co tehdy nenašlo valnou podporu, je dnes známé pod názvem experimentální archeologie.

Úřady přesto s financováním krásné myšlenky nepomohly, a tak Štorch s těžkým srdcem prodal svou archeologickou sbírku, kterou po více než dvacet let shromažďoval, Národnímu museu. Bylo to od něj velké gesto a potvrzuje jeho nezlomnou víru v dobrý konec. Nebyl sám, kdo v obrovský přínos školy v přírodě u „dětské farmy“ věřil. Jedním z prvních významných podpůrců se stal i tehdejší prezident republiky T. G. Masaryk. Štorch chtěl, přesvědčen zkušenostmi jiných, shromáždit ve své škole děti se zdravotními obtížemi, zesláblé po dlouhých chorobách a anemické. To mu však umožněno nebylo a tak se jeho žáky v přírodě staly děti jeho vlastní třídy z měšťanské školy. Perličkou pro dnešní pedagogy a i rodiče je poznámka o zásadách dobrého stravování ve škole, která zaručí dobré úspěchy. „*A poněvadž na volném vzduchu dobře tráví, je nutno dáti dětem aspoň třikrát denně najísti. Vždyť se vyšetřilo, že veliký počet dětí doma nedostane snídání!*“ (ŠTORCH, 1929, s.52) Jestlipak už dnešní děti snídají?

Oblíbenost a nadšení žáků pro tento typ výchovy potvrzovala další změna v chování. V běžné škole se žáci na zmínku zůstat v ní „po škole“ netvářili zrovna nadšeně. Na Dětské farmě nikoliv, tam byl pobyt po vyučování naopak vyhledáván.

Je to až k neuvěření, že tohle vše nedokázalo přesvědčit více příznivců a hlavně úřady. Přes všechno úsilí, úspěchy a oblibu u skutečných žáků byl v roce 1930 Štorch donucen pod tlakem úřadů farmu zavřít.

V kronice, kterou si Štorch pečlivě vedl, zaznamenal: „***Dětská farma padla. Mně ji vyrvali, a sami nic nesvedli!***“

3. VLIV PŘÍRODY NA DÍTĚ

Nejnápadnější zvláštností přístupu dítěte předškolního věku k poznávané skutečnosti je emocionalita a bezprostřednost reakcí, v závislosti na temperamentu celkově určují způsob přijímání přírody dítětem. (BARWINEK, 1982, s. 37)

Všechny tyto poznatky o předškolním věku nabízejí otázku, zda je cesta ke jejich naplnění, uspokojení spíše spojená s učením formou opakování, pomocí učebních pomůcek a nebo, zda většina všech těchto oblastí je přirozeným způsobem zahrnuta v koloběhu a působení přírody. Tzn. dítě pohybující se a hrající si v zahradě a podílející se i na její údržbě, získává všechny tyto dovednosti způsobem prověřeným po staletí.

Člověk a příroda se v poslední době jakoby oddělili. Ztratili svou Přirozenou vazbu.

Dnešní děti nemají ve svém povědomí ukotveny vazby, souvislosti a vztahy mezi člověkem a přírodou. Informace, které by mohly o přírodě mít, získávají jen pomocí knih, medií, místo toho, aby s ní měly přímý kontakt. Znají velké množství jmen exotických zvířat a spoustu zajímavostí z jejich života, ale v našem lese jsou dočista ztracené. Slyšely o rezervacích v Africe, ale v naší chráněné krajinné oblasti ještě nebyly. Připravili jsme jim takový svět, že už se v přírodě ani nedokáží zabavit, vlézt do potoka a nebo postavit z větví domeček je téměř nenapadne.

Pokud dětem neumožníme dostatečný kontakt s přírodou, omezujeme jejich operační pole ve využívání tzv. explorativní hry, ve které se dítě chová jako badatel, potřebuje zakoušet realitu dotýkáním, hleděním, nasloucháním a čicháním. Dopouštíme se zde velké výchovné křivdy, protože u dětí tímto způsobem snižujeme citlivost smyslového vnímání, čímž vlastně ochuzujeme plnohodnotné prožívání jejich života. (STREJČKOVÁ, VOSTRADOVSKÁ, et al. 2005, s. 9). I když život na venkově prošel za poslední desítky let změnami, lidé, kteří zde zůstali, předávají svůj postoj k přírodě svým dětem.

Kvůli lepší pracovní příležitosti mnoho obyvatelů venkova opustilo své domovy a odstěhovali se do měst, vyměnili tak často možnost lepšího zaměstnání za život ve zdravější, klidnější i malebnější krajině. Město je lákadlem i pro svou bohatou nabídku vyžití v kultuře, zájmových oblastech i tělovýchovy. Ti co na venkově zůstali, jakoby to přestali vnímat. Žijí v nádherném prostředí, ale jeho darů a možností nevyužívají.

Kdo jiný může dětem otevřít neskutečné pohledy a nabídnout zážitky, než rodiče. Většina z nás má ještě vzpomínky na toulání se okolím, koupání v rybnících a potocích, lezení po stromech a stavění úkrytů v houštinách a lesících. Vajíčka jsme sbírali v kurnících a mléko se dalo ještě ochutnat přímo od „zdroje“.

My už to dětem jen vyprávíme a dost možná ani to ne. A ač je milujeme sebevíce, takovou příležitost jim nenabídneme. Sami jsme už pohodlní. Vymlouváme se

na čas, a nechceme opustit pohodlné příbytky. Mléko, vajíčka, zeleninu i ovoce, si koupíme v obchodě. Anonymně...bez příběhu.

Jen málo z nás pěstuje zeleninu či ovoce na zahradě a stejně tak málo z nás k takové práci bere své děti. Pohodlnější a v našich očích i bezpečnější formou trávení volného času se stalo sledování televize, a DVD nosičů, hra na počítači a nebo v nejlepším nějaký sportovní kroužek.

Děti, které mohou trávit více času venku na zahradách, v lesích, na loukách a u rybníků, mají mnohem lepší možnost začít chápat dostatek souvislosti a vztahy mezi člověkem a přírodou a zároveň koloběh života, který v ní probíhá. Rychle pochopí, jak se mají vzhledem k počasí i místu obléknout, když se na takovou objevnou cestu vypravují.

K místům, která dětem přinesou nenahraditelné zážitky, si pak vytvoří vztah vybudovaný na lásce, úctě a už nikdy jim osud této krajiny nebude lhostejný.

Nikdy nezapomenou na výlety s rodinou a díky tomu se jejich vztahy prohlubují. Upevňují si pocity sounáležitosti a bezpečí.

Helena Vostradovská se v publikaci „Děti, aby byly a žily“ (STREJČKOVÁ, VOSTRADOVSKÁ, et al., 2005, s. 9) zmiňuje o pojmu „kritická vývojová perioda“, kterou pojmenoval německý ornitolog a etolog Konrád Lorenz.

Na základě mnohaletých pečlivých výzkumů studia mláďat, zvláště divokých hus, dospěl k závěru, že v jejich časném životě existuje poměrně velice krátké období zvýšené citlivosti a tvárnosti, v jehož průběhu se rozhodujícím způsobem utváří celý další vývoj živočicha. Určité zkušenosti a zážitky, které v těchto prvních hodinách získává, nemohou být v pozdějším životě již ničím změněny. Neuslyší-li např. ptáče v této kritické fázi zpěv svého druhu, nikdy se mu již správně nenaučí. Tento proces vštípení, ražby (něm. Prägung, angl. imprinting) definoval jako ireversibilní učení v průběhu kritické periody, kterým na základě vrozených stanovených podmínek určitá instinktivní aktivita získává svůj konečný tvar. (KONRAD, L.Über tierisches und menschlichen Verhalten).

Nejútlejší dětství je u člověka zvláštní vývojovou periodou, velmi citlivou na vnější stimulaci. V tomto období je možné a dokonce i velmi snadné ve vývoji člověka udělat mnoho dobrého, ale stejně tak i mnoho zkažit. Podle odborné veřejnosti je tímto citlivým časem doba mezi narozením a čtyřmi roky dítěte. Základním kamenem je prvotní pouto a citové prožitky mezi matkou a dítětem, z něj se pak tvoří schopnost dítěte chápat a vnímat.

Již v antice bylo známo, jak zkušenost nejútlejšího dětství předurčuje průběh života. Dnes totéž exaktně dokládají, žel dosud nedoceňované, vědecké poznatky etologie. Jedná se zde o zdánlivě evidentní, ba triviální pravdy, které však nejsme schopni vzít na vědomí, natož je prakticky využívat. Brání tomu naše konzervativní setrvačnost. Nelze si nevšimnout, že namísto budování zajímavých alternativních zařízení, mateřských center, podpory ekologické výchovy nejmenších atd., státní politika řeší až následky absence prevence, např. snižováním hranice trestní odpovědnosti, distribuují se stříkačky a jehly, namísto aby se investice promítly do podpory zdravého životního způsobu rodin, rodinné politiky a dostupnosti informací, týkajících se kvalitní výchovy potomka. Rovněž investice do kamerových systémů zachytávajících zločince na všech ulicích našich měst a bank jsou již investicí opožděnou. (STREJČKOVÁ, VOSTRADOVSKÁ, et al., 2005. s. 8)

4. ENVIROMENTÁLNÍ VÝCHOVA V PŘEDŠKOLNÍM VZDĚLÁVÁNÍ

V RVP pro předškolní vzdělávání se píše: *“Záměrem předškolního vzdělávání je rozvíjet každé dítě po stránce fyzické, psychické i sociální a vést je tak, aby na konci svého předškolního období bylo jedinečnou a relativně samostatnou osobností, schopnou (kompetentní, způsobilou) zvládat, pokud možno aktivně a s osobním uspokojením, takové nároky života, které jsou na ně běžně kladeny (zejména v prostředí jemu blízkém, tj. v prostředí rodiny a školy), a zároveň i ty, které ho v budoucnu nevyhnutelně očekávají.”* (Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání, 2004, s. 11.)

Tato definice shrnuje mnoho dovedností, se kterými by mělo dítě mateřskou školu opouštět.

4.1 RÁMCOVÉ CÍLE V RVP

Instituce poskytující předškolní vzdělávání, resp. jejich pedagogové, by proto měli sledovat při své práci tyto rámcové cíle (záměry):

1. rozvíjení dítěte, jeho učení a poznání
2. osvojení základů hodnot, na nichž je založena naše společnost
3. získání osobní samostatnosti a schopnosti projevit se jako samostatná osobnost působící na své okolí

Vzdělávací obsah je v RVP PV uspořádán do pěti vzdělávacích oblastí: biologické, psychologické, interpersonální, sociálně-kulturní a enviromentální. Tyto oblasti jsou nazvány:

1. Dítě a jeho tělo
2. Dítě a jeho psychika
3. Dítě a ten druhý
4. Dítě a společnost
5. Dítě a svět

4.2 ENVIROMENTÁLNÍ OBLAST DÍTĚ A SVĚT

Záměrem vzdělávacího úsilí pedagoga v enviromentální oblasti je založit u dítěte elementární povědomí o okolním světě a jeho dění, o vlivu člověka na životní prostředí – počínaje nejbližším okolím a konče globálními problémy celosvětového dosahu – a vytvořit elementární základy pro otevřený a odpovědný postoj dítěte (člověka) k životnímu prostředí. (Rámcový vzdělávací program pro předškolní výchovu, 2004, s. 29)

4.3 DÍLČÍ VZDĚLÁVACÍ CÍLE (co pedagog u dítěte podporuje)

- seznamování s místem a prostředím, ve kterém dítě žije, a vytváření pozitivního vztahu k němu
- vytváření elementárního povědomí o širším přírodním, kulturním i technickém prostředí, o jejich rozmanitosti, vývoji a neustálých proměnách
- poznávání jiných kultur
- pochopení, že změny způsobené lidskou činností mohou prostředí chránit a zlepšovat, ale také poškozovat a ničit
- osvojení si poznatků a dovedností potřebných k vykonávání jednoduchých činností v péči o okolí při spoluvytváření zdravého a bezpečného prostředí a k ochraně dítěte před jeho nebezpečnými vlivy
- rozvoj úcty k životu ve všech jeho formách
- rozvoj schopnosti přizpůsobovat se podmínkám vnějšího prostředí i jeho změnám
- vytvoření povědomí o vlastní sounáležitosti se světem, s živou a neživou přírodou, lidmi, společností, planetou Zemí

4.4 VZDĚLÁVACÍ NABÍDKA (co pedagog nabízí)

- **přirozené pozorování blízkého prostředí a života v něm, okolní přírody, kulturních i technických objektů, vycházky do okolí, výlety**

Konkrétní realizace:

Procházka přírodou: Děti dostanou za úkol nasbírat co nejvíce rozličných druhů živých i neživých přírodnin. Nasbírané kamínky, lístečky, stébla, klacíky můžeme spočítat, postavit domek pro lesní skřítky, zkusíme uhádnout, kde mají jací drobní živočichové své obydlí. Kam chodí spát mravenci? Zaspíváme si písničku o žížale.

Kde jsou broučci v zimě? Řekneme si o tom, jak poznáme květinu, kterou si můžeme utrhnout do vázy a kterou ne? Rozpoznáme rozdíl mezi tím, co vytvořila lidská ruka (záhonek) a mezi tím co vytvořila příroda? Zahrajeme si na schovávanou.

- **aktivity zaměřené k získávání praktické orientace v obci (vycházky do ulic, návštěvy obchodů, návštěvy důležitých institucí, budov a dalších pro dítě významných objektů)**

Konkrétní realizace:

Výprava po okolí a do historie: Podíváme se po rodné obci a řekneme si o důležitých budovách. Co nesmí chybět žádnému domu? Poznáme, který domeček stavěli naši předci a který je nový? Děti se v bezpečném prostoru ve skupinkách vzdálí a dostanou za úkol vyhledat na nějakém domě materiál, který pochází z přírody (dřevo, kameny).

Namalujeme si cestu z domova do školky. Pamatujeme si, kolem kterých zajímavých objektů naše cesta do školky vede? Snadnou početní hrou probudíme v dětech představu o vzdálenosti. Jak daleko je od návsi ke školce? Jak daleko je do Prahy?

- **sledování událostí v obci a účast na akcích, které jsou pro dítě zajímavé**

Konkrétní realizace:

Zpívání u vánočního stromu: S dětmi připravíme několik vánočních koled a písniček a při společném vánočním setkání občanů vesnice je zazpíváme. Během předcházejících dní můžeme vyrábět ozdoby na „obecní“ vánoční strom a při pobytu venku postupně stromek zdobit.

- **poučení o možných nebezpečných situacích a dětem dostupných způsobech, jak se chránit (dopravní situace, manipulace s některými předměty a přístroji, kontakt se zvířaty, léky, jedovaté rostliny, běžné chemické látky, technické přístroje, objekty a jevy, požár, povodeň a jiné nebezpečné situace a další nepříznivé přírodní a povětrnostní jevy), využívání praktických ukázek varujících dítě před nebezpečím**

Konkrétní realizace:

Den bezpečnosti: Diskusní kruh ne téma bezpečnost na silnicích, bezpečnost u vody, bezpečnost v lese. Co se nám může stát? Co dělat, když se něco stane? Dramatizace moderní pohádky o Sněhurce. Zkusíme si hrát na chytrou Sněhurku, která si od cizí „babice“ jablko nevezme. Zahrajeme si na trpaslíky, kteří čelí v lese mnoha nástrahám. Umíme si vzájemně pomáhat? S kým sbíráme v lese houby a lesní plody?

- **hry a aktivity na téma dopravy, cvičení bezpečného chování v dopravních situacích, kterých se dítě běžně účastní, praktický nácvik bezpečného chování v některých dalších situacích, které mohou nastat**

Konkrétní realizace:

Výlet do města Český Krumlov: Seznámíme se s rušnou křižovatkou, vyzkoušíme znalost semaforu. Čím vším se můžeme za peníze svézt? Jak se cestovalo dříve, když ještě nebyla auta?

- **praktické užívání technických přístrojů, hraček a dalších předmětů a pomůcek, se kterými se dítě běžně setkává**

Konkrétní realizace:

Společná stavba vesnice a okolí: Za pomoci stavebnice Lego, dřevěných kostek, zvířátek a dřevěných vláčků postavíme fiktivní vesnici. Jako podklad použijeme velké papíry s namalovaným pozemkem (rybník, louky, pole, les).

Malý vědec: Za pomoci lupy, dalekohledu, mikroskopu a schránek na hmyz uskutečníme výzkumné dopoledne.

- **přirozené i zprostředkované poznávání přírodního okolí, sledování rozmanitostí a změn v přírodě (příroda živá i neživá, přírodní jevy a děje, rostliny, živočichové, krajina a její ráz, podnebí, počasí, ovzduší, roční období)**

Konkrétní realizace:

Deníček zahrady: Učitelka povede deníček, do kterého přímo při pozorování v zahradě budou děti hlásit změny, kterých si všimly, které se na zahradě uskutečnily. Co se stalo s naší jabloní? Kam zmizel sníh?

- **práce s literárními texty, s obrazovým materiálem, využívání encyklopedií a dalších médií**

Konkrétní realizace:

Dramatizace „Paleček“ od F. Hrubína: V zahradě přečteme text básničky a pokusíme se o dramatizaci. Proč nemohl Paleček uzvednout šišku sám? Jaká asi byla? Z jakého stromu?

Hledání rostlin, stromů podle obrázků: Dětem rozdáme obrázky místních květin, rostlin, stromů a živočichů a necháme je volně pohybovat a hledat po zahradě. (viz. Obr. 1)

Obr. 1 „Hledání stromů“, vlastní archiv, M. Lamačová

- **kognitivní činnosti (kladení otázek a hledání odpovědí, diskuse nad problémem, vyprávění, poslech, objevování)**
- **praktické činnosti, na jejichž základě se dítě seznamuje s různými přírodními i umělými látkami a materiály ve svém okolí a jejich**
- **prostřednictvím získává zkušenosti s jejich vlastnostmi (praktické pokusy, zkoumání, manipulace s různými materiály a surovinami)**

Konkrétní realizace:

Co se potopí: V zahradě na zem položíme velký lavor s vodou. Každé dítě si donese něco ze zahrady, pískoviště i domečku na hračky a položí to na hladinu vody. Pozorujeme které věci plavou a které se naopak potopí. Vysvětlíme si proč, z jakého jsou materiálu.

- **využívání přirozených podnětů, situací a praktických ukázek v životě a okolí dítěte k seznamování dítěte s elementárními dětmi srozumitelnými reáliemi o naší republice**

Konkrétní realizace:

Mapa: Na zahradu vezmeme mapu naší republiky. Povede se nám nakreslit její podobu klacíkem do písku? Mapu doplníme větvíčkami znázorňujícími stromy, můžeme navršit „hory“, vyznačit vodní plochy. Jak se jmenuje náš kraj? Jak naše vesnice?

- **pozorování životních podmínek a stavu životního prostředí, poznávání ekosystémů (les, louka, rybník apod.)**

Konkrétní realizace:

Herbář: Založením herbáře máme s dětmi dlouhodobou činnost. Můžeme sbírat listy, celé rostliny, květy.

Pozorování života v našem divokém koutku.

Pozorování dějů na kompostu zahrady.

- **ekologicky motivované hrové aktivity (ekohry)**
- **smysluplné činnosti přispívající k péči o životní prostředí a okolní krajinu, pracovní činnosti, pěstitelské a chovatelské činnosti, činnosti zaměřené k péči o školní prostředí, školní zahradu a blízké okolí**

Konkrétní realizace: Pravidelná péče o zahradu.

Čištění potoka: Plánované vyčištění určitého úseku potoka. Odpadky budeme sbírat do vozíku a odvezme je do místního sběrného dvora. Celou akci doplníme fotodokumentací.

4.5 OČEKÁVANÉ VÝSTUPY (co dítě na konci předškolního období zpravidla dokáže)

- orientovat se bezpečně ve známém prostředí i v životě tohoto prostředí (doma, v budově mateřské školy, v blízkém okolí)
- zvládat běžné činnosti a požadavky na dítě kladené i jednoduché praktické situace, které se doma a v mateřské škole opakují, chovat se přiměřeně a bezpečně doma i na veřejnosti (na ulici, na hřišti, v obchodě, u lékaře apod.)
- uvědomovat si nebezpečí, se kterým se může ve svém okolí setkat, a mít povědomí o tom, jak se prakticky chránit (vědět, jak se nebezpečí vyhnout, kam se v případě potřeby obrátit o pomoc)
- osvojit si elementární poznatky o okolním prostředí, které jsou dítěti blízké, pro ně smysluplné a přínosné, zajímavé a jemu pochopitelné a využitelné pro další učení a životní praxi
- mít povědomí o širším společenském, věcném, přírodním, kulturním i technickém prostředí i jeho dění v rozsahu praktických zkušeností a dostupných praktických ukázek v okolí dítěte
- vnímat, že svět má svůj řád, že je rozmanitý a pozoruhodný, nekonečně pestrý a
- různorodý - jak svět přírody, tak i svět lidí (mít elementární povědomí o
- existenci různých národů a kultur, různých zemí, o planetě Zemi, vesmíru apod.)
- všimnout si změn a dění v nejbližším okolí

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5. JAK MÁ DĚTSKÁ ZAHRADA VYPADAT

Dětská zahrada je zahrada, ve které si mohou děti především bezpečně hrát, kde mohou běhat nebo lézt a ve které veškerá pozornost směřuje k tomu, co děti zajímá. (Hagenouw, 2006, s. 7)

Renate Hagenouw takto stručně v úvodu knihy *Děti a zahrada* shrnula jednoduchý princip zahrady přátelské k dětem. Ač se nám zdá, že naše pečlivě upravené zahrady jsou i bezpečné a k hrám vhodné, není tomu tak. Na zahradách často číhají nebezpečí v podobě pompézských bazénů a jezírek, ostrých hran a hrotů ozdobných plotů, ostré hrany kamenů, ale i okrasné avšak bohužel často jedovaté a trnité rostliny. Podobný nepříjemný efekt může přinést i nezabezpečené zahradní náčiní a stroje k úpravě zeleně. Mysleme tedy a hlavně sledujme očima dětí. Přizpůsobit zahradu výšce dětských očí a nenechavým ručkám by měl být jeden z velmi důležitých bodů. Když všechna tato pravidla dodržíme a zároveň děti poučíme, proč a jak se mají chovat při hře na zahradě, výrazně omezíme možnost úrazu.

Jedovatým rostlinám a keřům je nejlepší se vyhnout úplně. Do dětské zahrady, obzvláště zahrady MŠ nepatří. Co do ní ale patří, je trávník. Volný prostor s trávou, kde si děti mohou hrát na zemi. Povalovat se, položit deky, batolit se a hledat čtyřlístky. Zout si boty a vychutnat nenahraditelný pocit doteku bosé nohy a trávy.

Do zahrady patří záhonky a do té dětské také. Jen je nemůžeme pojmout jako křehký, nedostupný útvar. Dětem vysvětlíme, že vstupovat nekontrolovatelně do záhonku není pro květiny a rostliny dobré a ještě lépe dosáhneme jejich porozumění tím, že je začleníme do jeho zakládání i osazení. I proto záhonky v dětské zahradě volíme ve tvarech jako je např. klíčová dírka, nebo jinak tvarované, ale plochou přístupné pro údržbu i potěšení. Květinové záhonky osázíme většími shluky květin a volíme odolnější druhy.

Vodním plochám se nemusíme vyhýbat. Jezírko je možné zakrýt dřevěným rámem se sítí či pletivem, vodní hrátky může skvěle podpořit i uměle vytvořený mělký potůček, fontánky a kaskády. Voda poskytuje dětem obzvláště v letních měsících tolik radosti, že věnovat jejímu umístění v zahradě čas a práci se nám stonásobně vrátí.

Každý z nás v dětství miloval úkryty. Domečky, altánky a stany nabídnou dětem úkryt, místo k rozvíjení hry. Mohou být postavené ze dřeva, ale i z proutí v podobě chýší a týpí. Vrbové stavby mohou zahradu ozvláštnit. Úžasným prvkem je vrbový tunel i chýše, které mohou být v provedení ze suchého prutu a nebo živého, tam pak stavba na jaře krásně ozelení a žije dál svým životem. Vrbové pruty se dají použít i jako oplocení či zábrany a paravány např. na zakrytí kompostéru.

Ovoce, zelenina, bylinky, nic lepšího na ukázkou jak příroda – zahrada funguje, a co nám může nabídnout, nenajdeme. Když si děti zasejí semínka, zasadí sazeničky a chodí rostlinku zalévat a okopávat a pak mohou sklízet plody, prožívají vztah k všemu živému naplno a jejich učení se stává radostí. V zahradě můžeme vysadit nepřeberně druhů. Stále však dbáme na bezpečnost. Pokud se v zahradě budou pohybovat děti kolem 3-5 let, je lepší dát např. při pěstování rajčat či brambor, které mají jedovaté stonky a stejně tak jsou jedovaté fazolové lusky v období nezralosti. Není nutné je ze zahrádky zcela vyřadit, ale zvýšit pozornost a děti poučit. Na sladké mlsání jsou vhodné jahody, maliny, ostružiny, některé druhy ovocných stromků jsou v zakrslém provedení. Nádherným symbolem plodnosti jsou naopak staré ovocné stromy, mohou posloužit nejen jako dárci ovoce, ale jako opora pro ptačí budky i jako objekt na lezení a zkoumání.

Jedním z nejkouzelnějších smyslů v zahradě je pak čich. Vůně květin, stromů, hlíny, vody, písku, dřeva...zetlelého listí a trávy. Dětem ponechme v zahradě kousek divoké louky, jen tam mohou zahlédnout motýla a berušky. Bylinková spirálka pak nadchne většinu návštěvníků zahrady. Její osazení je jednoduché a velmi efektní. Spirálka může být zakončena malou vodní tůňkou.

Kde jinde můžeme ukrývat i nacházet tajemství, která k dětským hrám patří? I bez drahých hraček si děti venku na zahradách, v lese i na louce najdou neskutečné množství podnětů. Najdou cestu i ke zvířatům, ať těm domácím, tak divokým.

Možná se díky dětem naučíme se zase přestat bát...nástrah, slunce, zimy, chladu, vody. Znovu objevíme, jak který pták či zvíře vypadá, jak se pěstuje mrkev.

Tohle už většinou neví ani děti na venkově. Zástavby změnilý svůj styl. Zahrady jsou pravidelné, upravené a ...čisté. Je na nich klouzačka, pískoviště a bazén. A žádný prostor pro fantazii a práci. Práci s něčím, na něco, pro něco.

6. DĚTI A POBYT VENKU

Děti ven chodit chtějí, je to jejich přirozená touha a základní životní potřeba. Nevadí jim déšť ani vítr a sníh, chtějí být venku za každého počasí.

Mají jednu úžasnou základní potřebu pro život a to je touha po pohybu venku. Za každého počasí a bez omezení věku. Neodradí je žádná nevlídnost počasí a dobrovolně je doma nic neudrží. Čím méně mají možností, tím větší ta touha je...Nabízíme jim dětské kluby, mateřská centra, kroužky a bohužel i často televizi a počítač. A ony přesto odolávají a chtějí...jen...ven. Když jim nabídneme jen tohle, můžeme v jejich duších zničit to nejlepší. Jak málo nám to asi dochází, když sami pohyb venku na čerstvém vzduchu a v přírodě upozadujeme.

Přitom všichni víme, že pobyt na čerstvém vzduchu je zdravý a důležitý, jak pro nás dospělé, tak ještě více pro děti. Ty bohužel chodí ven čím dál méně. Výsledkem je pak nedostatečná imunita, snížená pohyblivost a bohužel i přibývající obezita.

V publikaci „Děti aby byly a žily“ (STREJČKOVÁ, VOSTRADOVSKÁ, 2005. s. 59) je zmíněn režim např. skandinávských školek, je v něm oproti mateřským školám u nás velký rozdíl s pobytem venku. U skandinávského typu je to totiž dokonce 80% z celkového pobytu v MŠ. Žádná nepřízeň počasí je od pobytu venku neodradí. Jejich heslem je: „Neexistuje špatné počasí, ale jen špatně oblečený člověk.“ A jak jsme na

tom např. ve srovnání střední délky života? Ženy v ČR se dožívají v průměru 78,3 let a muži 71,5 let. Nebude asi překvapením, že je to u žen o 4 roky a u mužů dokonce o 6 let méně, než ve Švédsku.

Hýčkáním na způsob vyhýbání se pohybu venku a pobytem v přetopených budovách dětem spíše škodíme, než prospíváme.

Děti ztrácí umění improvizace a jsou méně manuálně zručné. Takové omezení může projevit i v oblasti imunity, tělo není otužováno a v nemálo případech vede takový způsob života k obezitě. Doma, u televize jim nikdy nemůžeme nabídnout takovou škálu improvizace, jako v přírodě. Možností zdokonalit svou zručnost, rozvinout naplno fantazii a uplatnit svoje smysly, zaplnit čas spontánní hrou v otevřené náruči přírody. V pedagogickém pojetí je zdůrazňována volná hra. Aby děti mohly volnou hru používat a s ní rozvíjet svou inteligenci, musí k ní mít i vhodný prostor. Tříleté děti potřebují sbírat zkušenosti a učit se poznáváním. Chtějí si na věci sáhnout, uchopit je, dotknout se. Prostředí, ve kterém se dnes děti mohou volně pohybovat, je skutečně omezené. Ulice a plácky před městskými domy nejsou už bezpečné, na vesnicích se také ztratila většina zákoutí a hra na návsi bez dozoru, je také dávnou vzpomínkou. Za takovým místem musí dnes děti s rodiči putovat. Proč tedy nenabídnout takovou možnost dětem v MŠ, nevyužít prostory zahrad k zmenšeninám přírodního prostředí.

V přírodních zahradách se nacházejí často prvky, které nemusí našim vžilým představám a úplně zcela asi ani normám odpovídat. V Německu mají zahrady mateřských škol na starost úrazové pojišťovny obcí a jejich pohled na přírodní, přirozená úskalí, překážky a prvky v nich je překvapivě kladný. Prosazují totiž názor, že nejlepší prevencí úrazů je pohyb právě v takových prostorech. Děti, které si denně procvičují skákání, balancování, mají lepší reakce a rovnováhu. (GRÜNDLER, SCHÄFER, 2010, s. 70)

7. VÝZKUM

7.1 CÍL A POUŽITÁ METODA

Školní zahrady u mateřských a základních škol v dnešní době buď zmizely a nebo jsou pokryté asfaltem. Zahradu tak, jak jsme ji znávali my z vyučování, se bohužel podaří najít skutečně málokdy. Když je alespoň zelená, má funkci okrasného parčíku. Pro zřizovatele a asi i pedagogy byla tato varianta v kolotoči událostí, změn a nových principů tou nejsnadnější a úhlednou formou. Jenže teď není kde dětem ukázat to, co je chceme naučit. Není mnohem lepší ukázat dítěti, jak voda mizí v půdě, jak rostlina zalévána a vystavená světlu prospívá a jak hyne ta bez světla a vody?

Naše zahrada v MŠ Chvalšiny je stále ještě zelená, ale asi málo z nás se nad její podobou zamýšlí. Rozhodla jsem se pro krátký dotazník, který jsem rozdala náhodně 30 respondentům (rodičům) a požádala je o vyplnění dotazníku. Jako doplnění jsem vedla a rozhovor s dětmi.

7.2 STANOVENÍ PŘEDPOKLADŮ

Domnívám se, že dnes není kladen takový význam pobytu dětí venku a přínosu jejich přímého pozorování dění kolem sebe. Stejně tak je mojí domněnkou to, že většinu dne děti tráví ve školních zařízeních a tudíž je možné i to, že rodiče přenáší rozhodnutí, zda dítě bude venku po určitou dobu na jím navštěvované zařízení. Pokud se nad pojmem dětské zahrady někdo zamyslí, jeví se mu jako priorita množství certifikovaných herních prvků typu „prolézačka“, „houpačka“, „trampolína“.

Předpokládám, že děti v mateřské škole, mají silnou potřebu pohybu venku a nebrání se představě práce na zahradě. Myslím, že je pro ně představa živé přírody lákavá a motivační.

7.3 POPIS POUŽITÉ METODY

Metodou mého výzkumu se stal anonymní dotazník, který jsem vypracovala do sedmi otázek. Dotazník je nestrukturovaný, dotazovaní tedy měli možnost odpovídat

vlastními slovy, dle svého rozhodnutí a uvážení. Vyplněné dotazníky jsem uspořádala do grafů.

7.4 ILUSTRACE

Dotazník předkládaný tazatelům měl tuto podobu:

7.4.1 Dotazník pro rodiče

Dobrý den, dovoluji si Vás požádat o vyplnění krátkého dotazníku. Dotazník je anonymní a bude sloužit výhradně k mé bakalářské práci a dále pak k evaluaci a inspiraci pro naši MŠ. Níže uvádím i podobu rozhovoru, který povedu s dětmi. Marie Lamačová

1. Podnikáte s dětmi pravidelné procházky do přírody?

ano   ne

2. Domníváte se, že děti tráví během dne v MŠ dostatek času na čerstvém vzduchu?

ano   ne

3. Líbí se Vám školní zahrada Vaší MŠ?

ano   ne

4. Schází podle Vás něco na zahradě Vaší MŠ?

(herní prvky, pískoviště, houpačky, odpočinkové zóny, domečky, záhony na zeleninu, květinové záhonky, vzrostlé stromy, vodní plochy, ...)?

odpověď.....
.....

5. Je pro Vás důležitá bezpečnost dětí na zahradě?

ano   ne

6. Byli byste ochotní pomoci na školní zahradě i v době svého volna?

ano   ne

7. Byl by pro Vás akceptovatelný celodenní pobyt venku jeden den v týdnu v MŠ?

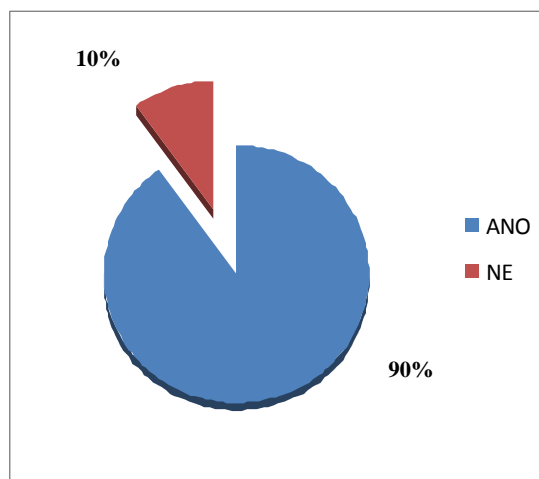
ano   ne

7.6 VÝZKUMNÁ ČÁST, VYHODNOCENÍ DOTAZNÍKU

Otázka č. 1

Podnikáte s dětmi pravidelné procházky do přírody?

Graf. 1 Pravidelně do přírody

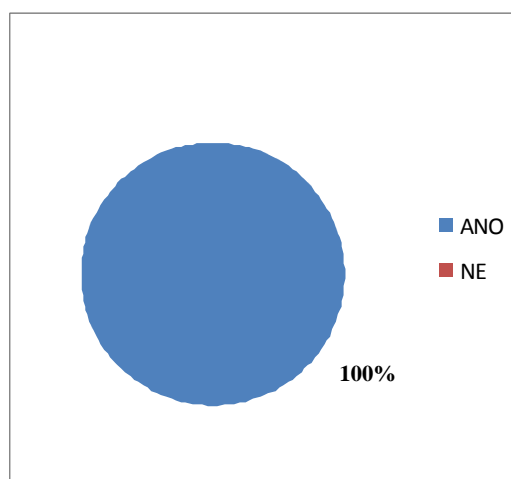
Procentuální vyjádření dotazovaných rodičů

Celkem 90 % dotazovaných rodičů chodí s dětmi pravidelně do přírody.

Celkem 10 % dotazovaných rodičů nechodí s dětmi pravidelně do přírody.

Otázka č. 2

Domníváte se, že děti tráví během dne v MŠ dostatek času na čerstvém vzduchu?

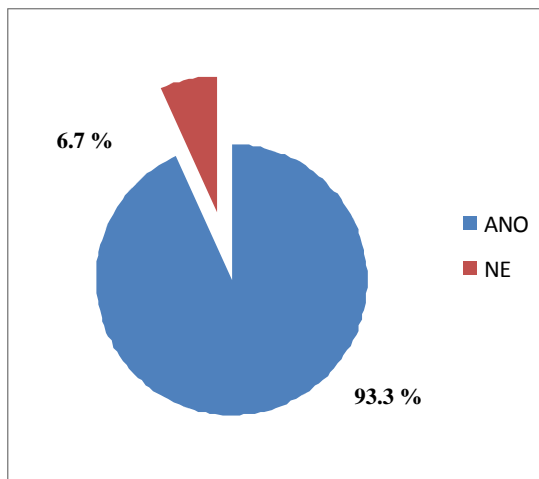
Graf. 2 Dostatek času na vzduchu v MŠ

Procentuální vyjádření dotazovaných rodičů

Celkem 100 % dotazovaných si myslí, že jejich děti tráví dostatek času venku při pobytu v MŠ.

Otázka č. 3

Líbí se Vám školní zahrada Vaší MŠ?

Graf. 3 Spokojenost se zahradou MŠ

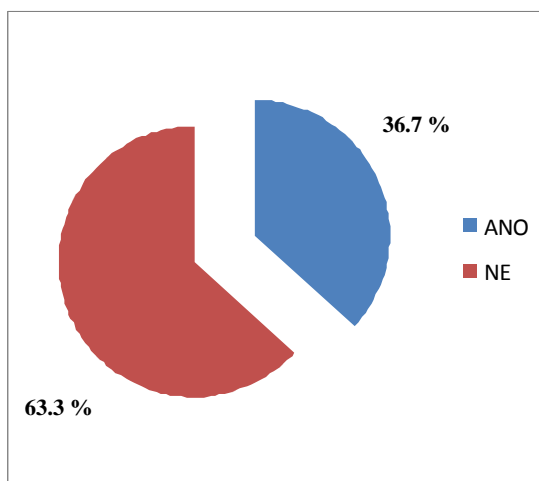
Procentuální vyjádření dotazovaných rodičů

Celkem 93,3 % dotazovaných je spokojeno se zahradou v MŠ.

Celkem 6,7 % dotazovaných není spokojeno se zahradou v MŠ.

Otázka č. 4

Schází podle Vás něco na zahradě Vaší MŠ?

Graf. 4 Co schází na zahradě MŠ

Procentuální vyjádření dotazovaných rodičů

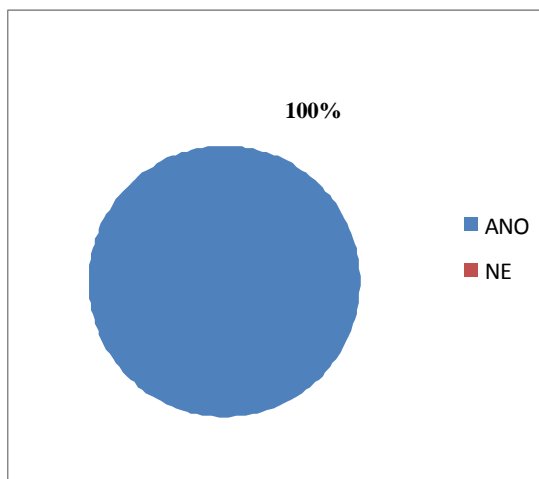
Celkem 63,3 % dotazovaných se domnívá, že zahradě nic neschází.

Celkem 36,7 % dotazovaných si myslí, že na zahradě něco chybí.

Nejvíce rodiče uváděli herní prvky, hned za nimi květinové a zeleninové záhonky a ovocné stromy.

Otázka č. 5

Je pro Vás důležitá bezpečnost dětí na zahradě?

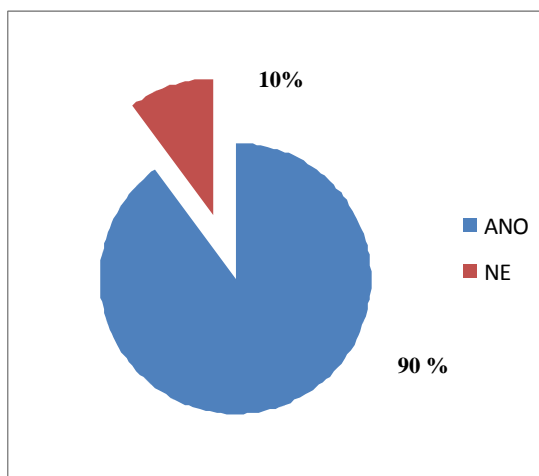
Graf. 5 Bezpečnost dětí na zahradě

Procentuální vyjádření dotazovaných rodičů

Celkem 100 % dotazovaných klade důraz na bezpečnost dětí na zahradě.

Otázka č. 6

Byli byste ochotní pomoci na školní zahradě i v době svého volna?

Graf. 6 Pomoc při práci na zahradě MŠ

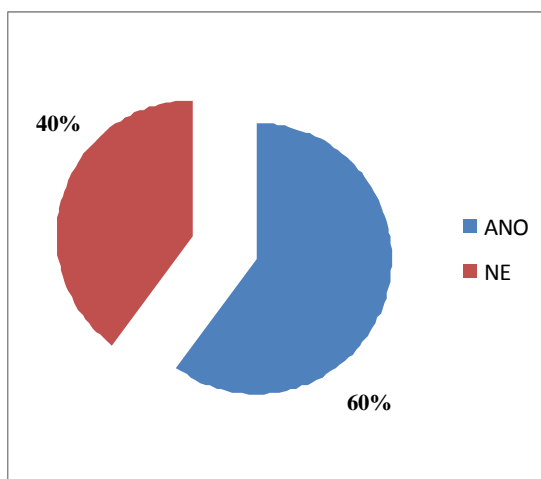
Procentuální vyjádření dotazovaných rodičů

Celkem 90 % dotazovaných by bylo ochotných pomoci při práci na školní zahradě.

Celkem 10 % dotazovaných odpovědělo ne, zdůvodňujíc tuto skutečnost časovým zatížením.

Otázka č. 7

Byl by pro Vás akceptovatelný celodenní pobyt venku jeden den v týdnu v MŠ?

Graf. 7 Pobyt venku celý den

Celkem 60 % dotazovaných odpovědělo ano.

Celkem 40 % dotazovaných odpovědělo ne.

7.7 ZÁVĚRY VÝZKUMU

Byly mé předpoklady potvrzeny, nebo vyvráceny? Domněnka malého důrazu na pobyt dětí venku a v přírodě nebyl potvrzen. Rodiče se domnívají, že jejich děti chodí do přírody pravidelně a že i pobyt v MŠ nabízí dostatek vyžití na čerstvém vzduchu. V pohledu na vzhled, vybavení a využití zahrady u MŠ byla většina rodičů spokojená se vzhledem zahrady. Na otázku zda na ní něco schází, odpověděla nadpoloviční většina, že ne. Zbytek nespokojených pak ve většině uváděl herní prvky a až pak květinové záhonky a ovocné stromy. Nároky na bezpečnost dětí v zahradě byly potvrzeny 100 %. Předpokládám, že děti v mateřské, mají silnou potřebu pohybu venku a nebrání se představě práce na zahradě. Myslím, že je pro ně představa živé přírody lákavá a motivační.

Pozitivně se rodiče vyjadřovali k otázce pomoci při práci na školní zahradě. Uvítali by podle doplňujícího rozhovoru víkendové akce.

Děkuji respondentům za ochotu a pomoc při vyplňování dotazníků.

8. CO SE MŮŽE DÍT V ZAHRADĚ

"Naše děti mají ručičky a ty musí stále něco dělat. Naše děti mají nožičky a ty chvilku nepostojí. A kromě tělíček mají naše děti také hlavičky, které myslí, povídají, dívají se, prostě vnímají celý okolní svět." K. ČAPEK

8.1 POZOROVÁNÍ

Dětské oči, jejich způsob vnímání a pozorování jsou jednou z nejhodnotnějších metod seznamování se s přírodou.

Zahrada je k pozorování, jako stvořená. Barvy, tvary, struktury materiálů. Můžeme použít pomůcky, jako jsou záchytné nádobky na hmyz, dalekohledy, lupy a zkoumat zblízka malé návštěvníky z říše hmyzu. Můžeme děti upozornit na rozdíl, které se v období např. jara denně objevují na rostlinách, trávě.

8.2 VYPRÁVĚNÍ

Když vzpomínám na nejrannější zážitky s mým tatínkem, jsou spojené s procházkami venku a vyprávěním. Dnes už vím, že některé ty příběhy byly „pohádka“, ale já jim tehdy věřila a dnes jsem za to šťastná. Děti milují vyprávění. Když jim o přírodě budeme vyprávět, když rostliny, stromy a zvířata budou mít svůj příběh, rozsvítíme v dětských hlavách světélko fantazie. Je to pro něj naprosto přirozené a inspirující.

8.3 SMYSLOVÉ PODNĚTY

Smyslové vnímání je pro děti předškolního věku jedinečnou formou učení. Formou zážitků, si upevňují znalosti, dovednosti a získávají informace o okolním světě. V zahradě nám takové podněty dává každý kout a prvek. Jen příkladem: smyslový chodníček procvičuje hmat, květiny, rostliny čich, zrak a voda, hmyz svým zvukem zase sluch, ochutnávka plodů pak chuť.

8.4 PRÁCE NA ZAHRADĚ

Děti pracují rády, milují napodobovat to, co dělají dospělí. Přináší jim radost, když zalévaná květina vykvete a prospívá. Stejně tak získávají významnou zkušenost tím, že rostlina zanedbávaná, nemocná či již stará umírá. To, jak dokáží spolupracovat a citlivě se chovat k živé přírodě, posiluje i jejich prosociální chování. Při práci na zahradě posilují i motoriku a zdatnost. Kdo nezná ten krásný obraz dítěte s kropící konvičkou, děti prostě tohle baví. Oblíbenými chvílkami se stává pravidelné setkání s větším množstvím hmyzu a drobných živočichů, děti tak na rozdíl od nás k takovým tvorům najdou pozitivní vztah a dál si ho upevňují. Tím se samo nabízí téma mravenci, pavouci, hlodavci, které může mateřská škola rozvinout.

8.5 SLAVNOST V ZAHRADĚ

Oslavit výsledky práce na zahradě, události spojené s úctou ke koloběhu života a přírody, sejít se a společně se radovat, tohle vše může poskytnout slavnost. Rituály a slavnosti mají děti v mateřské školce rády. V mnoha školkách se oslavuje „Den Země“, který slaví 22. 4., jinde jsou to Velikonoce, Slavnost úrody, Podzimní slavnost, Vynášení Moreny, ukončení školního roku i docházky do MŠ, Dožínky, Den matek, Den dětí, Vánoce.

9. NÁVRH PROJEKTU ŠKOLNÍ ZAHRADY PRO MATEŘSKOU ŠKOLU CHVALŠINY

„Není pochyby, že žák s velkým zájmem bude řešit početní úkol $5 - 2 = x$, jestliže mu dáme pět hrušek a řekneme, aby dvě snědl“. (ŠTORCH, 1929, s. 93)

Zahrada naší školky je v celkové rozloze 3189m², z toho zelená plocha přibližně 2350m² zahrady kterou využíváme pro dopolední i odpolední pobyt cca 54 dětí po celou dobu školního kalendářního roku. Je tedy prostorná a většinu dne slunná, nachází se v obci Chvalšiny. Stávající vybavení je kryté pískoviště, prolézačka s dvěma houpačkami, klouzačka, dvě kovové „dvojhoupačky“ a dvě kovové hrazdy. Pergola s připojeným domkem na hračky je v technicky nevyhovujícím stavu. Přestože je pozemek zahrady v katastru, který je součástí CHKO Blanský Les, nezaručuje tento fakt, že děti vyrůstající v takovém koutku země budou mít k přírodě blíže než ty městské. Ano, k lesu to mají „coby kamenem“, jen se jim do něj jaksí už nechce. A to z mnoha důvodů. My jako rodiče postrádáme, aspoň podle našich slov, volný čas, les a volná příroda se stali jakýmsi synonymem nebezpečí. Pozemky, které odjakživa obklopovaly obce, jsou dnes soukromé a volný pohyb na nich není už tak možný. Stále větší počet dětí je však odkázán na pobyt a hru v uzavřené místnosti a hlavním zdrojem zábavy se nezdá již od útlého věku stává televize a počítač. Takový přístup může mít pro dětskou duši katastrofální následky. V současné přetechnizované době se školní zahrady staly pro většinu dětí jedinou bezpečnou možností jak se dostat do kontaktu s přírodou. V duchu prožitkové pedagogiky se k nám trend přírodních zahrad a pohybu dětí v přírodě vrací a to je dobře. V tzv. „ochraně“ dětí jsme došli tak daleko, že pokud by na zahradě školky či školy vyrostla jahoda, dítě ji nesmí sníst, protože to neodpovídá nastaveným hygienickým normám. Nakolik je takové rozhodnutí nesmyslem ukazuje asi fakt, že zakoupit zeleninu v jakémkoliv obchodě či stánku už dovoleno je a u takového zboží není ani s největším úsilím možné dopátrat se skutečného původu a dalšího nakládání s právě třeba tou zeleninou.

Rozhodla jsme se proto navrhnout její podobu ve smyslu přírodní zahrady pro děti tak, aby nabízela možnost k hrám, pohybovému vyžití, ale sloužila i ve smyslu přírodní učebny. Její jednotlivé prvky jsem zakreslila i do návrhu projektu. (Příloha III.)

9.1 ZAMÝŠLENÉ ZÁKLADNÍ FUNKCE ZAHRADY

- zahrada jako přírodní herna
- zahrada jako přírodní učebna
- zahrada jako herna
- zahrada jako místo pro společná setkání

9.2 CO BYCHOM MĚLI VĚDĚT, NEŽ ZAČNEME BUDOVAT ZAHRADU

- K čemu a pro koho má zahrada sloužit?
- Co si přejí děti?
- Co chceme změnit?
- Kolik času budeme mít na údržbu?
- Jaké přírodní podmínky v zahradě jsou?
- V jakém rozsahu počítáme se zapojením do práce u dětí a jejich rodičů?
- Jak bude zajištěna zálaha?
- Kde najdeme pomocné ruce?

9.3 POSTUP REALIZACE NAVRŽENÝCH SADOVÝCH ÚPRAVY

- navezení materiálu: kameny, zemina, kůra, štěrk, dřevěné špalíčky, mech
- kompost
- navrstvení kamenů pro sluneční past a suchou zídku
- příprava „guildu“
- výsadba keřů, stromů a květin: druhy rostlin keřů a stromů
- výsadba vrbových staveb: tunel, týpí
- stavba smyslového chodníku: (mech, kůra, kamínky, písek...)
- kruhový záhon
- jeskyně z betonové skruže,
- herní prvky: pružinová houpačka „koník“, balanční most, rampy k lezení (ČSN EN a ČSN EN 11177, ČSN EN 1176)
- příbytky pro drobná zvířata: domečky pro hmyz, krmítka pro hmyz, ptačí budky, krmítka pro ptáky
- pergola s krbem, venkovní učebna

10. PŘÍRODNÍ PRVKY V NÁVRHU ZAHRADY A JEJICH VYUŽITÍ

10.1 SMYSLOVÝ CHODNÍČEK

Bosou nohou, jako ideální částí těla, děti poznávají materiál, po kterém chodí. Chodidlo má velké množství nervových zakončení a je extrémně citlivé na dotek, proto je vhodným místem k reflexní terapii. Děti mají velmi často nohy schované v botičkách, bačkorkách a nebo aspoň v ponožkách, jejich přímý styk se zemí je tak omezený a přitom je o tolik ochuzujeme. Intuitivně matka, když dítě laská, líbá jeho malé nohy, proč asi? Trasa chodníčku bude kopírovat levou - západní stranu pozemku zahrady. Chodník bude složen z několika druhů přírodních materiálů. Jednotlivé bloky v nášlapové oblasti budou vyplněny kůrou stromů, kamenným šterkem, pískem, trávou, dřevěnými špalíčky, oblázky, mechem. Celý chodník pak bude po obou stranách lemován dřevěnými kůly, na nichž bude natažené silné konopné lano, jako opora pro chůzi. (viz. Obr 2.)

Co nám tento prvek nabídne ve vzdělávání?

Příklad otázek pro děti:

- Co je hrubé, jemné, sypké, měkké, tvrdé?
- Je chůze bosou nohou příjemná?

Obr. 2 „Smyslový chodník“, CEGV Cassiopeia, České Budějovice

10.2 BYLINKOVÁ SPIRÁLA

Radost z vůní, chutí i samotného života bylinek v naší zahradě zajistí osvědčený tvar bylinkové záhonu – spirála, jejíž základ je postaven z přírodních materiálů a osázen několika druhy bylin. Její místo bude v pravé – východní části pozemku. Spirála může být postavena ze starých pálených tašek, kamenů, cihel i dřevěných kulatin. Vnitřek je vyplněn vhodnou skladbou zeminy a postupně osázen suchomilnými rostlinami, jako je levandule, meduňka, máta, rozmarýn. Na konci spirály je malá vodní tůňka, zajišťující biotop celé spirály. Spirála je nejen dekorativní a šetří dobře prostor v zahradě, ale díky své zvyšující se tendenci je i dobře přístupná. Její základ můžou tvořit dřevěné palisády, kameny, cihly i pálené tašky co jsme už neupotřebili. Aromatický a i zdobný koutek tak poskytne domov například levanduli, šalvěji, rozmarýnu, tymiánu, šalvěji, meduňce. (viz. Obr. 3)

Co nám tento prvek nabídne ve vzdělávání?

Příklad otázek pro děti:

- Znáte rozmarýnu? (písnička „Šel zahradník do zahrady“)
- Jaké koření dává maminka do jídel?
- K čemu se bylinky mohou používat?

Vyrábění voňavých sáčků: Nasbíráme bylinky, usušíme a naplníme jimi bavlněné malé sáčky, zavážeme a můžeme darovat rodičům jako voňavé potěšení.

Vaření bylinkového čaje z nabídky bylinkové spirály.

Obr. 3 „Bylinková spirála“, CEGV Cassiopeia, České Budějovice

10.3 ŽIVÝ PLOT Z OVOCNÝCH KEŘŮ, SAD

Ovocné keře a stromky budou zastoupeny v horní části zahrady. K vybudování sadu využijeme celý podélný svah kolem horní části oplocení zahrady. Vybrala jsem převážně staré české odrůdy s jedlými plody. (viz. Příloha I.)

Co nám tento prvek nabídne ve vzdělávání?

Příklad otázek pro děti:

- Jaké znáte druhy ovoce?
- Pojmenuj ovoce podle obrázku.
- Jaké ovoce se pěstuje na keřích?
- Co potřebuje ovoce k dozrávání?
- Jaké ovoce máme rádi a proč?
- Určování barev, tvarů a velikostí ovoce.
- Jak vypadají keře a stromy během jednotlivých ročních období?
- Zkus si nakreslit oblíbené ovoce.

10.4 VRBOVÉ TÝPÍ A TUNEL

Pro tyto dvě stavby jsem zvolila místo v dolní – jižní části zahrady. Zahrada je mírně svažité a tak předpokládám o něco vlhčí podloží, než v horní části a zároveň jsem musela najít prostornější místo s rovnou plochou. Tunel by měl navazovat přibližně na smyslový chodník a v jeho těsné blízkosti bude stát právě týpí. Týpí bude vytvořené z dlouhých vrbových prutů (keřových vrb např. vrba červenice, vrba lýkovicovitá, vrba košařská, vrba žlutková, vrba bílá) na kruhovém základu.

Co nám tento prvek nabídne ve vzdělávání?

Tunel považuji za vhodný herní prvek inspirující k pohybu i fantazii a zároveň jako učební prvek z hlediska koloběhu přírody v době jeho ozelenění. Tunel se stane domečkem, útočištěm, místem ke skrytým hrám dětí. Taková stavba patří na každou dětskou zahradu.

10.5 KRUHOVÝ ZELENINOVÝ ZÁHONEK

Vidět jak roste zelenina a starat se o ní, to by nám měl nabídnout takový záhonek.

Pro kruhový záhonek máme v naší zahradě již základ po starém pískovišti. Odpovídá bohatě rozměrově i typově. Svým tvarem bude zajišťovat dobrý přístup pro děti a jednoduchou údržbu. Kruh je rozdělen na 4 shodně velké díly a jejich okraje

budou zvýšeny kulatinou. Dno záhonků bude vyplněno mulčem a zeminou. Plánuji je osadit pórkem, ředkvičkami, mrkví a kedlubnami. (viz. Obr. 4)

Co nám tento prvek nabídne ve vzdělávání?

Cílem je změnit pohled většiny dětí na zeleninu a její konzumaci. Vysvětlit proč je zelenina zdravá a co obsahuje.

Příklad otázek pro děti:

- Jaké známe druhy zeleniny?
- Vzpomeneš si, jak se jmenuje zelenina na obrázku?
- Jak budeme o zeleninu v záhonku pečovat?
- Co potřebuje zelenina k růstu?

Obr. 4 „Bylinková spirála“, CEGV Cassiopeia, České Budějovice

10.6 KÁĎ NA VODU

Dřevěnou káď, do níž natéká voda a z ní se přelévá do kamenitého mělkého potůčku, určenému k brouzdání. Okolí potůčku je osázené vodními rostlinami. Oběh vody zajišťuje skryté čerpadlo s probíhajícím pramenem tekoucí vody. Přívod vody na

zahradu bude zřejmě komplikovanější nejen z důvodu provedení, ale i financí. Napadlo mne tedy využít k tomu odpadní vody svedené okapovým systémem z nové pergoly.

Co nám tento prvek nabídne ve vzdělávání?

Hra s vodou je jednou z nejoblíbenějších činností dětí a proto bych jim tuhle radost chtěla umožnit.

Příklad otázek pro děti:

- Kam mizí voda vylitá na zem?
- Kdo všechno potřebuje vodu k životu?
- Kdo ve vodě žije?
- Co se stane s vodou, když mrzne? Když se vaří?

10.7 SLUNEČNÍ PAST A KAMENNÁ MOZAIKA

V některých zahradách je sluneční past pojata jako záhonek. Já se rozhodla pro typ suché zídky se sukulenty a suchomilnými rostlinkami. Sluneční past je suchá zídka postavená z kamenů do tvaru podkovy. Takto tvarovaná a natočená na jih, kumuluje teplo a to pak vyzařuje ze zídky zpět. Pro naši zahradu se stane takovou sluneční lázní. V jejímž prostoru vznikne další herní prvek – kamenná mozaika. Tou bude půlkruh vyplněný několika velikostmi oblázků, štěrkem a pískem, s možností skládání obrazců.

Co nám tento prvek nabídne ve vzdělávání?

Příklad otázek pro děti:

- Jsou kamínky na povrchu stejně teplé, jako ty schované dole?
- Liší se zvuky nestejně velikých kamínků?
- Je ve „sluneční pasti“ tepleji, než jinde na zahradě?

10.8 DOMEČKY PRO HMYZ

Pro domeček jsem našla plácek u oplocení pravé části zahrady. Když poskytneme hmyzu místo, kam se může schovat, máme šanci ho i pozorovat. Půjde o

jednoduchou stavbu složenou z kusů dřeva, kůry a větviček. Věřím, že bude brzy zabydlen. Další malé domečky a krmítka pro hmyz postupně umístíme na stromy, keře a do divokého koutku.

Co nám tento prvek nabídne ve vzdělávání?

- Příklad otázek pro děti:
- Potřebují broučci úkryt?
- Kde mají svá vajíčka a larvy?
- Čím se živí?
- Jsou pro zahradu potřební?

10.9 KRMÍTKA PRO PTÁKY

V zahradě máme zatím jedno krmítko, další tři jsou na balkonech tříd. Aby zahrada ožila i v zimě, umístíme do ní ještě další dvě krmítka. Jedno bude s násypkou, která zaručí automatické doplňování krmení. Druhé klasické. Pro zpestření je doplníme každou zimu krmítka tukovými. Poskytnou potravu ptákům v zimním období a dětem možnost pozorování a učení.

Co nám tento prvek nabídne ve vzdělávání?

Příklad otázek pro děti:

- Jaké znáte ptáčky?
- Proč ptáčky v zimě krmíme?
- Poznáš ptáčka na obrázku?
- Kde ptáčci spí?

10.10 BUDKY PRO PTÁKY

Na vzrostlých stromech naší zahrady bude několik druhů ptačích budek z přírodních materiálů. Ptákům dávají příležitost zahnízdít na naší zahradě a děti se tak

učí koloběhu přírody. Velikosti a typy krmítek budou uzpůsobeny několika druhům ptáků. Počítáme s budkou pro sýkorky, špačky.

Co nám tento prvek nabídne ve vzdělávání?

Příklad otázek pro děti:

- Kam snáší ptáci svá vejčička?
- Hrozí jim nějaká nebezpečí?
- Z čeho staví svá hnízda?
- Čím krmí svá mláďata?

10.11 DIVOKÝ KOUTEK „GUILD“

Kousek zahrady, kde vznikne jedlý lesní koutek - guild. Guild je anglické slovo a označuje se jím v oblasti přírodních zahrad společenství rostlin a živočichů žijících v těsné blízkosti, vzájemně si pomáhajících a vytvářejících tak harmonický celek. Cílem je vytvoření samostatně fungujícího přírodního celku, který dává úrodu a hezky vypadá. Každý guild by měl obsahovat hlavní strom, rostliny přitahující hmyz a ptáky, mulčovací rostliny, rostliny vytahující živiny z velkých hloubek, rostliny schopné svými kořeny do půdy dodávat vzdušný dusík a také úkryty pro užitečný hmyz a živočichy. Čím více funkcí rostlina plní, tím lépe., co v seskupení chybí nebo nefunguje a jak to napravit.

Co nám tento prvek nabídne ve vzdělávání?

Guild se v průběhu svého života neustále mění. Stane se tak, že některé rostliny přirozeně odumřou, jiné se rozrostou a některé sami nahradíme jinými. Tento vývoj je naprosto přirozený a je potřeba s ním počítat.

10.12 KMEN, ŠPALKY

Kmen starého stromu bude zbaven větví a ostrých výčnělků a jednou třetinou zapuštěn v zemi, čímž se zabezpečí jeho stabilita. Špalky budou ukotveny stejným způsobem a budou v různých výškách umístěny poblíž kmene. Celá tato herní sestava bude v centru zahrady vedle pahorku s klouzačkou a šplhacími rampami.

Co nám tento prvek nabídne ve vzdělávání?

Špalky a kmen jsou oblíbený kousek ke skotačení dětí a podpoře jejich fyzického vývoje.

10.13 KOMPOSTÉR

Základem každé zdravé zahrady je dobrý kompost. Pojme trávu, větvičky, listí, odpad z kuchyně, kávovou sedlinu, sáčky od čaje, piliny, slámu, dřevěný popel i čistý karton. Poskytne nám pak dobré živiny na zakládání a obnovení záhonků i místo k pozorování.

Aby kompost dobře prospíval, je vhodné ho umístit ve stinnější části zahrady. Zároveň by k němu měla vést přístupná cesta. Takovým místem je pravý dolní roh východní části zahrady. V době dešťů se k němu dá pohodlně dojít po asfaltové cestě a je v polostínu, nejbližší ke vchodu MŠ i školní kuchyně. Jeho základ bude vytvořen z kulatiny.

Co nám tento prvek nabídne ve vzdělávání?

Ukázku přeměny organického materiálu a významu přírodního hnojení. Pozorování živočichů obývajících tento prostor. Záměrné pokusy se zetlíváním např. kartonu.

Příklad otázek pro děti:

- Žijí v kompostu nějaká zvířátka?
- K čemu nám kompost bude sloužit?
- Co můžeme na kompost dávat?

10.14 ŠTĚRKOVISŤE

Jako jeden typ štěrkoviště určený k aktivní hře a smyslovému vnímání jsem se rozhodla zvolit jednu výseč kruhového krytého pískoviště. Jámu vyplníme malými druhy kamínků a štěrkem.

Co nám tento prvek nabídne ve vzdělávání?

Rozvíjení v oblasti motoriky jak hmatem, tak např. možností malování na kameny vodovými barvami. Další možností je určování odlišností kamenů podle velikostí, barvy, váhy.

10.15 PERGOLA S KRBEM

Stávající pergola je částečně zastřešením a z části domečkem na hračky a zahradní náčiní. Její stav je havarijní a přestavba by jí prospěla. V návrhu je změna tvaru pergoly z jednoduchého obdélníku na tvar „L“, kdy v kratší části směrem do zahrady bude opět zděná místnost na náčiní a hračky a část delší, kopírující levou část oplocení, bude sloužit jako zastřešená přírodní učebna. Zde by měl být zabudovaný i krb s otevřeným ohništěm. Dostatek místa k sezení zajistí stávající lavičky a doplněny budou o špalková sedátka. V budoucnu bych pak ráda na stěnu pergoly umístila informační tabuli s popisem zahrady a jejího složení. Jako výzdobu bychom požíli přírodniny a odlitky zvířecích stop.

V zadní části pergoly bude nádrž na odpadní vodu, určená k zalévání záhonků.

Co nám tento prvek nabídne ve vzdělávání?

Pod zastřešením pergoly bude možné mít zahradní učebnu. Ta svým umístěním poskytuje možnost názorné a tvořivé výuky. Klima zahrady podněcuje dětskou mysl a vyzývá ji k rozvíjení nápaditosti.

Krb postavený v této části nabídne možnost seznámení se s ohněm, jeho silou i přínosem. Zároveň nabídne příjemné místo ke společným posezením.

11. HERNÍ PRVKY V ZAHRADĚ

Jako nové herní prvky jsem do návrhu vybrala pružinovou houpačku „Koník“, houpadlo „Krokodýl“ a balanční most. Všechny prvky jsou vyrobené z akátového dřeva v jeho přirozené podobě a odpovídají platným normám. (viz. Příloha II.)

12. VZDĚLÁVACÍ NABÍDKA V ZAHRADĚ

12.1 PROJEKTY V ZAHRADĚ

12.1.1 KRMÍTKOVÁNÍ

- Společná instalace krmítek
- Výroba a výběr krmiva do něj
- pozorování a určování podle kartiček s obrázky ptactva
- pravidelná údržba krmítek

12.1.2 MEDOVÁNÍ

- Motivace Včelka Mája (Včelí medvídci)
- Seznámení s včelami prostřednictvím povídání s místními včelaři
- Ukázka pláství
- Instalace domečků pro včely do zahrady
- Pozorování obydlí
- Ukázky medů, vosku
- Výroby svíček z včelího vosku

12.1.3 ODPADKY

- Výroba kontejnerů na tříděný odpad
- Sběr skutečného odpadu při procházce obcí
- Určování o jaký druh se jedná a jeho umístění do správného kontejneru
- Diskuze – kam odpadky putují
- Pečlivé třídění v budově MŠ
- Vynášení bioodpadu na kompost

12.1.4 JABLOŇ

- Seznámení s naší starou jabloní
- Pozorování jejích proměn během ročních období
- V době plodu, sběr jablek a jejich sušení na „křížaly“, vaření přesnídávký

12.1.5 KOMPOSTOVÁNÍ

- Uložení kartonu a zbytků ovoce do kompostu a pravidelné pozorování změn
- Povídání o principu kompostu
- Pozorování živočichů a změn na kompostu

13. ČINNOSTI V ZAHRADE

13.1 HLEDÁNÍ PAVOUČÍCH SÍTÍ

Pro zahradu: po celé zahradě hledáme pavoučí sítě. Na keřích, trávě, na plotě a pod střechou pergoly. Porovnáváme jejich rozdíly. Nakonec pomocí provázků takovou síť společně vytvoříme. (SMRŽ, 2007. s. 45)

13.2 OBRAZY V PÍSKU

Uhladíme v písku větší rovnou plochu a pomocí dětských hrabiček, hřebenu, klacíků pak do něj vytváříme obrázky. Stejný princip můžeme využít v čerstvém sněhu. (SMRŽ, 2007. s. 45)

Realizace činnosti:

Na písku v zahradě u prolézaček jsem uhladila větší kus plochy a klacíkem se děti pokoušely malovat. K větším plochám děti používaly zahradní hrabičky a hřeben s širokými zuby. Nakonec si děti dílo dozdobily větvičkami a šiškami.

13.3 CESTIČKY SNĚHEM

Do čerstvě napadaného sněhu vyšlapeme libovolný obraz-tvar, např. domeček, srdce, spirálu. Stejnou cestou se vracíme a pak zrakem zhodnotíme, jak se nám obraz povedl.

Realizace činnosti:

Každý čerstvý sníh využíváme k velkým obrazům ze stop. Pokoušíme se o spirály, domečky, květiny a srdíčka. Děti činnost pokaždé baví.

13.4 HLEDÁNÍ STOP

Na čerstvě napadaném sněhu hledáme stopy zvířat a ptáků. Poznáme, komu patří? A jaké stopy děláme my? (SMRŽ, 2007. s. 40)

Realizace činnosti:

V zahradě u krmítka jsme na čerstvém sněhu hledali ptačí stopy. Druhý den jsme pozorování využili k výtvarné činnosti „otisky“ stop (viz. Obr. 5). Z brambory jsem vyřízla jednoduchý otisk ptačí nohy a děti namáčením v barvě a otiskováním vytvořily skupinu stop.

Obr. 5 „Otisky stop“, vlastní archiv, M. Lamačová

13.5 VOŇAVÉ KYTIČKY

Do sklenic dáme větvičky bylinek po jednom druhu. Na talířky pak od stejného druhu nakrájíme celé rostlinky a dáváme dětem přivonět. Děti hledají vůni z talířku na rostlině ve skleničce.

13.6 HMATOVÁ HÁDANKA

Do krabiček, nebo látkových pytlíků dáme materiál ze zahrady. Hlínu, písek, trávu, listy, kus dřeva, kámen, šišku, oříšek, jablíčko. Dětem zakryjeme oči a hmatem musejí uhádnout, co za materiál mají v ruce. (viz. Obr 6)

Realizace činnosti:

Oblíbená hra našich dětí. Je velmi nenáročná na pomůcky a zábavná. Do látkových taštiček jsem různé druhy materiálu a děti určovaly, na co sahají. V druhém případě jsem dala několik předmětů do jedné tašky a děti opět hádaly, co právě drží v ruce.

Obr. 6 „Hmatové hádanky“, vlastní archiv, M. Lamačová

13.7 VYMETÁNÍ ZIMY

V prvních jarních dnech natrháme větvičky břízy a jiných dřevin a vyrobíme si jednoduchá košťátka. Ta ozdobíme pentličkami a společně s říkankou „vymeteme“ paní „Zimu“ ze zahrady ven.

13.8 POHYBOVÉ AKTIVITY V ZAHRADĚ

- Válení sudů
- Plížení se
- Přeskakování
- Hry na „honěnou“

14. POKUSY

14.1 RŮST A SVĚTLO

Vše živé na této planetě potřebuje pro svůj růst určité podmínky – vodu, vzduch, světlo atd. Rostliny nejsou výjimkou, také ony správně rostou, pouze když působí všechny potřebné faktory.

doporučený věk: od 3 let

téma: rostliny, pěstování rostlin, světlo

pomůcky: semínka řeřichy, papírové ubrousky nebo vata, krabice s víkem, voda, 2 kartónové přepážky do krabice, nůžky, podložka

postup:

- V kratší straně krabice vystříhneme okénko.
- Z víka odstříhneme jednu třetinu.
- Na dno krabice položíme plastovou podložku a na ni dáme papírové ubrousky, které zalijeme.
- Pomocí kartónových přepážek rozdělíme krabici na tři stejné části.
- Do každé ze tří částí krabice nasypeme rovnoměrně semínka.
- Krabici zakryjeme větší částí odstříhnutého víka tak, abychom měli zakrytou prostřední část a část s okénkem na straně.
- semínka denně zaléváme a pozorujeme, co se bude dít.

výsledek: Asi po týdnu bude řeřicha v nezakryté části normálně vzrostlá.

Ve střední části, která byla zcela bez světla, bude řeřicha také vyrostlá, ale bude zesláblá a brzy zahyne. V okrajové části s okýnkem bude řeřicha také vzrostlá, ale semenáčky budou směřovat směrem k okénku, aby zachytily světlo.

příklad otázek pro děti:

- Potřebují rostliny ke svému růstu světlo?
- Co by se stalo, kdybychom semínka nezalévali?

(HEWITT, 2002. s. 18)

Realizace pokusu:

Děti pokus bavil, řeřicha vyklíčila velmi rychle a její výhonky jsme použili na ozvláštňení svačinky. Část semínek jsme vyseli do papírových plat na sazeničky a využili je jako výzdobu i názornou ukázkou růstu rostlin.

14.2 BAREVNÉ KYTIČKY

Rostliny, stejně jako živočichové, potřebují pro svou existenci vodu. Přijímají ji z půdy pomocí kořenů a rozvádí ji do všech svých částí pomocí žilek. Tím je zajištěn rozvod důležitých látek do všech částí rostliny.

pomůcky: 3 sklenice s vodou, 2 druhy potravinářského barviva, 3 nařezané bílé květiny

postup:

- Sklenice naplníme vodou a do dvou z nich přidáme potravinářské
- barvivo.
- Květiny dáme do sklenice
- Necháme je ve vodě a sledujeme, co se bude dít.

výsledek: Květina se obarví podle barvy vody, ve které stojí.

příklad otázek pro děti:

- Co by se s květinami stalo, kdybychom je nezalévali?
- Na co potřebují rostliny vodu?

(SMRŽ, 2007. s. 40)

14.3 SNÍH

Diskuze s dětmi o tom co je sníh. Sníh – skupenství vody. Tvoří ho ledové krystalky, kterým říkáme sněhové vločky. Na povrchu země tvoří sněhovou pokrývku, která je izolační ochranou pro půdu a rostliny před silným mrazem.

pomůcky: sníh čistý a znečištěný, dvě sklenice či misky

postup:

- Na školní zahradě najdeme čistý sníh a dáme ho do sklenice.
- U silnice nabereme do sklenice sníh znečištěný.
- Obě sklenice umístíme poblíž topení a sledujeme, co se děje.

výsledek: Sníh roztaje a ve sklenici, kde byl čistý sníh, bude voda čistá, tam kde byl sníh znečištěný, bude voda znečištěná.

příklad otázek pro děti:

1. Proč je sníh u silnice špinavý a ve školní zahradě čistý?
2. Proč sníh roztál?

ZÁVĚR

Cílem bakalářské práce bylo vyzvednout důležitost působení přírodního prostředí na děti předškolního věku a pojednat o využití tohoto vlivu ve školních zahradách. Připomenout jak cenné jsou metody seznamování dětí s okolní přírodou, pozorování rostlin a zvířat v zahradě, ale i při vycházkách na louce, u rybníka či potoka u potoka, nebo v lese. Chtěla jsem poukázat na málo využití školní zahrady a jejich odklonění skutečné podobě zahrady. Navrhla jsem přírodní zahradu vhodnou pro děti a návrh zakomponovala na pozemek MŠ Chvalšiny. V další části jsem pak popsala činnosti vhodné pro děti při pobytu venku. Některé z nich jsem s dětmi v mateřské škole realizovala, ty pak děti zvládaly bez problémů a se zaujetím.

Podle mého názoru nám zahrady s přirozenou nabídkou přírodních dějů a práce na ní chybí. Učíme se enviromentální výchovu pomocí úžasných pomůcek, ale vyjít ven a skutečně si na věci „sáhnout“ je už méně častým jevem. Děti ztrácejí možnost a tím i touhu pohybovat se většinu svého času venku a z námi vštípených obav se bojí sáhnout na tu, či onu rostlinu, vylézt na strom a nebo dokonce obstarávat nějaký záhonek. Chybí jim i volnost, svoboda v pohybu a vlastní rozhodování v přírodě. Často se rodiče domnívají, že v mateřské škole už dítě „pro dnešek venku bylo“ a tím pro ně otázka denního pobytu venku vlastně končí. Mnohem více času děti tráví u televize, počítače či DVD přehrávače a jiných mediálních objektů.

Zahradu MŠ si pak většina rodičů představuje v první chvíli jako zábavní park. Až po krátkém rozhovoru a objasnění záměru se přiznávají, že by je zaujaly i jiné věci. Zahrada má sloužit k potěše oka i duše a v našem případě i ke vzdělávání dětí. Ani jedno se nevyklučuje a dokonce naopak, přírodní zahrada pro děti umí nabídnout vše.

Použitá literatura:

- BARWINEK, H., FELMBERG, I., PRADEL W. *Metodika seznamování dětí s přírodou*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1982. 255 s.
- BUREŠOVÁ, K. *Seznamujeme se s léčivými rostlinami*. Prachatice: SVIS MŠMT, CEV Dřípatka, 2004. 32s.
- BUREŠOVÁ, K., et al. *Učíme se v zahradě*. Kněžice: Chaloupky o.p.s., 2007. 497s.
- GRÜNDLER, E. C., SCHÄFER, N., *Dětská hřiště a zahrady v přírodním stylu*. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2010. 85s. ISBN 978-80-7212-523-4
- HAGENOUW, R. *Děti a zahrada*. Čestlice: Rebo Productions, 2006. 63s. ISBN 80-7234-546-X
- HEDERER, J., SCHMIDBAUER, H. *Les a praktická ekologická výchova v mateřské škole*. Vyd. v ČR 1. Praha: Pražské ekologické centrum, 1997. 112 s. ISBN 80-901377-0-9
- HELUS, Z. *Dítě v osobnostním pojetí*. Praha: Portál, 2009. 286 s. ISBN 978-80-7367-628-5
- HEWITT, S., *Proč a jak? Zábavné pokusy v přírodě*. Havlíčkův Brod : Fragment, 2002. 112 s ISBN 978-80-7200-641-0
- KOMENSKÝ, J. A., *Didaktika veliká*. Praha: Dědictví Komenského, 1905. 378s.
- NYMPHIUS, J., TRUST, R., *Malý zahradník*. Praha: Václav Svojtka & Co., 1999. 47s. ISBN 80-7237-168-1
- PHARE - Středisko projektu. *Ekologické vzdělávání a výchova pro učitele mateřských škol a prvního stupně základních škol (MODUL č.1)*. Praha: Centrum ekologického vzdělávání a výchovy, Pedagogická fakulta University Karlovy, 1996. ISBN 80-7078-510-1
- SMRŽ, T., et al., *Hrajeme si s dětmi v zahradě*. České Budějovice: CEGV Cassiopeia, 2006. 54s
- STREJČKOVÁ, E., VOSTRADOVSKÁ, H., et al. *Děti aby byly a žily*. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2005. 96s.
- ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, J., et al. *Přehled vývojové psychologie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008. 175 s.
- ŠTORCH, E. *Dětská farma. Eubiotická reforma školy*. Brno: Dědictví Komenského: Ústřední spolek jednot učitelských na Moravě, 1929. 177s.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I: Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2008. 467 s. ISBN 978-80-246-0956-0

Internetové zdroje:

Školy z Vysočiny tvoří naučné stezky a přírodní učebny (online). (cit. 07. 03. 2011).

Dostupné z: <http://www.chaloupky.cz/cs/2-skoly-z-vysociny-tvori-naucne-stezky-a-prirodni-ucebny.html>

Přírodní zahrady bez hranic (online). (cit. 20. 2. 2011). Dostupné z:

<http://www.chaloupky.cz/cs/1-mezinarodni-projekty-prirodni-zahrady-bez-hranic.html>

Podporovat fantazii a kreativitu (online). (cit. 07. 02. 2011). Dostupné z:

<http://cz.natur-im-garten.at/start.asp>

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA I.....Seznam ovocných dřevin použitých pro živý plot-sad

PŘÍLOHA II.....Fotografie vybraných herních prvků do zahrady

PŘÍLOHA III.....Návrh zahrady

PŘÍLOHA I.

Ovocné keře

Čelní strana zahrady kolem oplocení je mírný svah. Po celé délce by se dala ideálně osázet ovocnými keři. Vybrala jsem převážně staré české odrůdy s jedlými plody.

Dřín obecný

Náš původní divoký keř, pěstovaný a oblíbený pro své ovoce - dřínky (červené peckovice). Nenáročný, nádherně žlutě kvete. Plody se konzumují se čerstvé, zavařené, výborné pro přípravu džemů, vín, likérů. Vhodný i do zahrad, remízků, smíšených sadů, živých plotů.

Měsíce konzumní zralosti: srpen – září

Zimolez kamčatský

První jarní ovoce, dozrává už v květnu. Plody připomínají chutí a barvou borůvky, nepotřebuje však kyselou půdu! Nenáročný keř, i do vyšších oblastí.

Měsíce konzumní zralosti: květen

Kdouloně

Kdouloň, od pradávna pěstovaný strom nebo keř, rodící chutné a voňavé kdoule, tvarem podobné hruškám nebo jablkům, jedlé po uvaření. Použití: na kompoty, marmelády a rosoly, pro svou vůni se dříve vkládaly mezi prádlo.

Měsíce konzumní zralosti: říjen – prosinec

Mišpule velkoplodá

Nenáročný stromek nebo keř 3–5 m vysoký, ceněný pro své zajímavé chutné a léčivé ovoce, ale i vysoce dekorativní střední vzrůst, atraktivní květy a plody i podzimní žlutočervené zbarvení listů.

Měsíce konzumní zralosti: listopad – duben

Oskeruše domácí

Původní divoké moravské ovoce, odpradávná sbírané a pěstované. Velmi ceněné pro své plody využívané na jídlo, výrobu pálenky i jako lék.

Měsíce konzumní zralosti: září

Ostružina beztrnná „Dirksen“

Odrůda vyšlechtěna v USA (1964), na trh uvedena v roce 1974. Bujně rostoucí beztrnný kultivar s ověřenou vysokou mrazuvzdorností a odolností k většině houbových chorob. Velké sladké plody s vynikající chutí dozrávají již od 2. poloviny července. Pro naše podmínky velmi zajímavý a lety prověřený kultivar, který je neustále využíván k dalšímu šlechtění.

Měsíce konzumní zralosti: červenec – srpen

Rybíz červený „Losan“

Česká odrůda se středně dlouhým střípцем a velkými bobulemi. Chut' sladší, aromatická. Plodnost pravidelná, vysoká. Vysoce odolný proti padlí americkému a rzi vejmutovkové. Vhodný na přímý konzum i zpracování.

Měsíce konzumní zralosti: červenec - červenec

Kordia

Třešeň. Pozdní tmavá chrupka, nalezená v 60. letech 20. století jako náhodný semenáč v Těchlovicích u Hradce Králové. Plody má velké, aromatické a velmi chutné. Plody jsou odolné proti praskání a moniliové hnilobě. Na přímý konzum, zavařování, zpracování. Zraje začátkem července. Nejčastěji vysazovaná česká nová odrůda.

Měsíce konzumní zralosti: červenec – červenec

Panenské české

Oblíbená prastará česká podzimmě zimní odrůda nesoucí malá červená jablka s příjemnou aromatickou chutí. Vhodná na jídlo i povidla, mošty, pálenky a jiné zpracování. Velmi plodná a okrasně působící odrůda hodící se i do vyšších poloh.

Měsíce konzumní zralosti: září – duben

PŘÍLOHA II.

Herní prvky

„Balanční most“ Zdroj: www.tomovyparky.cz

Houpadlo „Krokodýl“ Zdroj: www.tomovyparky.cz

Pružinová houpačka „Koník“ Zdroj: www.tomovyparky.cz

PŘÍLOHA III.

1. Sluneční past
2. Houpadlo
3. Prolézáčka
4. Pružinová houpačka
5. Divoké koutky
6. Pergola
7. Kompost

Balanční most
Borovice
Listnatý strom
Listnatý keř
Pískoviště
Zeleninový záhonek
Smyslový chodník
Tunel-vrba
Pergola
Kád' na vodu
Týpí-vrba
Špalky
Bylinková spirála